

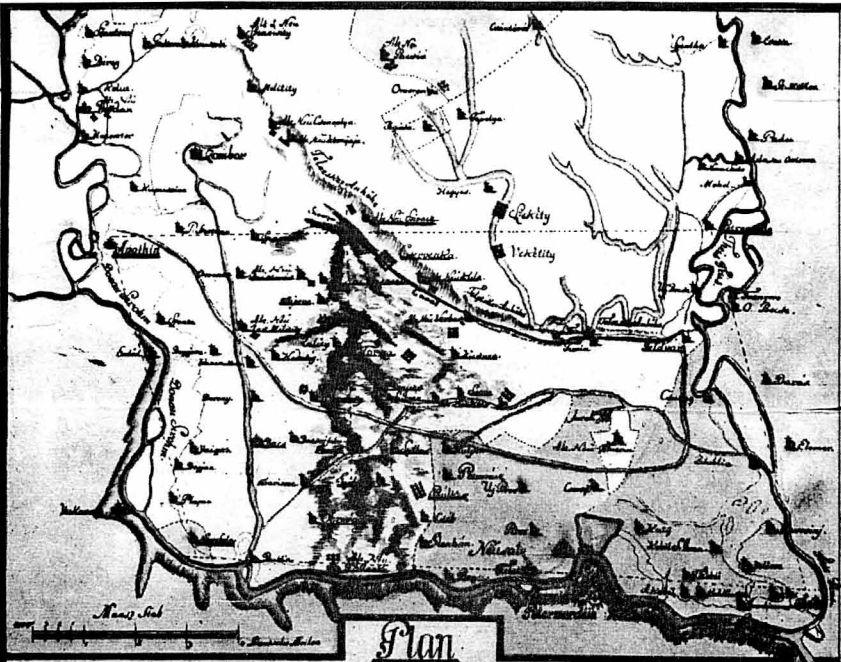
Szabadka, VI. évfolyam, 2000 - JANUÁR-FEBRUÁR * Ára 20 dinár

ISSN 1450-6831

BŰCSORSZÁG

Vajdasági honismereti szemle

Die durch die unterirdische Senkung im Jahr 1787 am sterblichen Überschwemmung
Basser Flucht vorzüglich der Cameral Ortschaften anzeigend.

Besser Eegend vorzüglich der Cameral Orthographien anzeigend

A. B. B. - Das durch gütliche abkündigung der Sänger Marcks gegen Verbars nicht allein Clamers
Caranka und Zulla sondern alle bis Clamers befindliche 20 Ortschaften auf immer ganz
frei und ohne Unterwerfung befreit werden.

fig. 2. Typen großer und mittlerer Überwachungsbesitztümer

Die Mittel von Stromschnellen fließt fast in gleicher Richtung mit dem Donau gegen Milob - welcher ein basis des Comenon fläche der Erdrinde ist, und das Erdrück zwischen Stromschnellen fließen in gleiche Richtung haben.

3. Satz *Cinnac* steht fast in der Parallele mit *Appazin* und *Stannosella* und *Pollankra* mit *Nobersella* und *Teil*, folgt in der natürlichen Reihe, das, so wie die *Emali* von *Appazin* gegen *Nobersella* die *Teile* von *Stannosella* gegen *Teil*, auf gleiche Art von *Cinnac* der sich ausbreitende, überhand fast sein. Die gewöhnliche *Teile*, stürmt der Natur, lichen Länge der Erstfläche sich gegen *Pollankra* einreißt und die Fläche selbst übersteigt.

Auf diesen Vordereisen ist der natürliche Schluss das bei gänstlicher abkassung des Chinca Marstes alle übrigen rion Chinca bis Shallanka befindliche 20. Ortschaften von der Übernehmung befreit werden.

B. Bont Durch die Führung das Chinca Marst sich bei Shallanka erfüllt

[illegible]

Das da abwasserne Canal von Pönnitz bis Olitz die beste Richtung zur abführung habe.
Die Donau fließt von Balkan etc. gegen Kiel, in der natürlichen Parallele in der Canal von Olitz nach Vitzthum und von
hieraus nach Pönnitz gezogen, folglich die Vermuthung dieser Direction, so wie es auch schon die bisherige gesehene Canäle
hinlänglich beweisen, die beste Richtung zur abführung gemacht.

[illegible]

Az olvasóhoz

Hatodik évfolyamába lépett a *Bácsország*. Azt hiszem ezzel mindannyian elégedettek lehetünk. Azzal már kevésbé, hogy számunkra – délvideki és nem délvideki magyarok számára – olyan körülmények között zajlott le az elmúlt öt esztendő, amelyek emberileg nem voltak méltók a második évezred „utolsó felvonásához”. Emellett még a Mindeháto sem volt kegyes hozzánk, hisz mint korábbi számainkban jónéhányszor elmondottuk, olyan külön munkatársak, barátok hagytak itt bennünket örökre, kiknek tudását, áldozatos kutatói tevékenységét, szakmai tapasztalatát egyszerűen lehetetlen pótolni. Néhai Magyar László, akit szinte megbélyegeztünk azzal, hogy ő a *kitalálója* a honismereti szemlének, az első beszélgetések egyikén igen lakonikusan valahogy így fogalmazott: „*Barátaim, ha csak annyi ideig tudjuk megjelentetni a Bács-országot, mint 90 évvel ezelőtt Csillag Károly, akkor már elértük célunkat.*” Tudni kell, hogy az 1904-ben indított folyóirat mindössze néhány évet élt meg.

Most, a hatodik évfolyam elején már biztosan állíthatjuk, hogy a kitűzött cél egy részét elértük. Életben tudtuk tartani a lapot öt éven keresztül. Sőt, még előre is tudtunk lépni, mivel az első három év mellékelte *Bácsországa* önálló honismereti folyóirattá alakult át. Ezután jön a dolog nehezebbik része: a jövőben is bármi áron el kell jutnia a lapnak a Nagyerdőmühoz, mert, mint ahogyan nem is olyan régen jeleztük, a szerkesztőség tántoríthatatlanul hiszi és vallja, hogy a *Bácsország* a délvideki magyarság identitástudatának egyik nagyon fontos (ha nem a legfontosabb) záloga.

Még egy apróság, vagy talán nem is az! Magam sem tudom eldönteni. Mindenestre az tény, hogy előző számunkban a szerkesztőség és a magam nevében boldog harmadik évezredet kívántam. Ezért néhány baráti dorgálást kaptam, miszerint elsieitem a dolgot egy egész évvel.

Különösebben nem vettem szívemre, mert én régész ésszel úgy tartom, igenis beléptünk a harmadik évezredbe, de legalábbis elkezdődött a XXI. század. Ami e sorok megírására késztetett, az egy minapi társasági jelenet apropója. Pro és kontra folyt a vita a fenti témára, minnek folytán a jóbarátok ki-ki a saját igazát védve majdem öire mentek. Ez a történés nagyon meglepett és felvetett bennem egy gondolatot, melyeket szeretnék megosztani Önökkel. Vajon nem szenvedünk mi délvideki sors-társak valamiféle traumában, ami még józan eszünkkel is elveszi bizonyos esetekben? Avagy mindössze arról van szó, hogy belső énnünkkel az „utolsó lehetőség” szerelnénk a bennünket ért történelmi csapásokat a XX. században hagyni? Nem lenne jó, ha ezeket az embert próbáló időkben ilyen jelenségek metelyeznének az elmúlt évek folyamán amúgy is szétfaladt maradék erőinket.

Ricz Péter

fő- és felelős szerkesztő

Tartalom

TARI László	
Zenta pecsétjéről és címeréről	4.
VIRÁG Gábor	
Kishegyes 1790. évi gazdasági összeírása	8.
MOLNÁR Rózsa	
Oroszlámos	12.
WEISSENBECK József	
A földvári zsidókról	14.
KUNKIN Zsuzsanna	
Egy szabadtéri kortárs visszaemlékezése Petőfiről	15.
GERLOVICS Szilveszter	
A szabadságharc egyetlen bácskai pénztörténeti emléke	
Szabadtéri papírszükségpénz 1849-ből	18.
PINTÉR József	
Zákó István és 1849/49-es forradalomban és szabadságharcban	20.
KASZAP Izabella	
Perczel Mór, a politikus és hadvezér	22.
HORVÁTH-MILITICS Szabolcs	
Mária-napi templombúcsú Újvidéken	24.
RAFFAI Judit	
A farsang	25.
KORHECZ PAPP Zsuzsanna	
A címadott Kossuth-képe	26.
MELLÉKLET	
Repertórium	
Összalfilotta SZABÓ József	

Kiss József „Canal”-terve

HOVÁNY Lajos

Bácska 18. századi vízellátási emlékeiről szólva a szakirodalom leggyakrabban Kiss József (1748–1813) 1795 és 1802 között felépült Ferenc-csatornáját teszi szóvá, ami Monostor-szeg és Bácsföldvár között kötötte össze a Dunát a Tiszával.

A „*Cserna bara (vagy Fekete mocsár)*” olvasható az Iványi István-féle, 1909-ben már második kiadást megért Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára című kötetben – egy mocsáros folyó, mely *Uj-Verbász* község régi temetője alatt vette kezdetét és egészen *Tisza-Földvárig húzódtott*. A 18. századi

térképek szerint kapcsolatban állt ez a Telecskai-dombság lábától délre elterülő, egész Alsó-Bácska középső részét beborító mocsárrengeteg. Iványi, Nikola Petrović és Kalapis Zoltán munkái szerint Kiss a későbbi Ferenc-csatorna nyomvonalán a Cserna bara környékén kezdte el a csatornaépítést: 1785-ben Kúla és Verbász között 1 m széles lecsapolóárkot ásaltott. Segítségével hatékonyan vezette le a pangó vizeket.

A következő évben – 2 m szélességben – a Szivác-Verbász szakaszt ajánlotta elkészíteni, azaz a Cserna barától hosszabb és szélesebb csatornát. Valószínűleg a terv egyik lapja volt a

budapesti Magyar Országos Levéltár S12 Div. XIII.No.87. jelzetű térképe is (L. a 2. oldalon). Kiss József 1787. április 4-én készítette a német nyelvű tervet. Ezen Szivác (Alt Neü Szivacz) és Bácsföldvár (Feldvár) között az a Canal fölirattal csatornát jelölt, aminek nyugati végét a sziváci mocsarat jelentő *Szivatzer Marast* (a szövegben: *Szivaczer Marast*) képezte – az utóbbi kapcsolatban állt a Palánka (Alt. Neü. Pallanka) környékéig nyúlott mocsarak szövevényével is. Megkapva az engedélyt Kiss 1787-ben építette ki a Szivác-Verbász-csatornát.

A szakirodalom egyöntűen állítja szerint Kiss – később öccsét, Gábot is bevonva a munkába – e csatorna sarkallata a Ferenc-csatorna tervének elkészítésére. E több mint 210 évvel ezelőtti elkészült és kiviteltelt terv így Kiss főművének egyik forrása lehetett.

Zenta pecsétjéről és címeréről

TARI László

A Bácsország 1999 – szeptember – októberi számában közölte Mirko J. Stojnić cikkét Zenta címerével kapcsolatban, amely Dobos János *Zenta pecsétje és címere* c. monográfia kritikájának is tekinthető.

Az észrevételekben és javaslatokban bővelkedő írás többrendbeli kifogásokat is tartalmaz a fedőlapon lévő (színes) címer egyes alkotóelemeinek a formájáról, színezéséről, és lényegében új címer megszerkesztését látni jónak (itt jegyezném meg, hogy ez a címerrajz csak a fedőlap díszítésére készült).

Az említett kifogások közül az első a monográfia címére vonatkozik. Szerinte helyesebb lenne – a sorrendet megfordítva – Zenta címeréről és pecsétjéről beszélni, mivelhogy: „előbb a CIMERNEK, a JELNEK, a JELVÉNYNEK kell megszületnie, hogy annak alapján, mint utólagos képződmény a PECSET is kialakuljon...”

Gondolom Dobos Jánosnak sem voltak kétségei a címer elsőbbségét illetően, hiszen amikor az őskori vadász győzelme látható jelül dárdájára tűzte az elejtett bölény fejét, vagy bevonta pajzsát a félelmetes barlangi medve bőrével, megszületett

az első címer (mint az írástudatlanság korának terméke).

Zenta esetében viszont a pecsét nem „utólagos képződmény”, hanem éppen fordítva. A város II. Ulászló királytól a kiváltságlevelével szerint kerek pecsétet kapott, melynek volt felirata, közepén az ismert szimbólumokkal. Lényegében itt nem is a címer vagy a pecsét elsőbbségéről kellene beszélni, mivel ez esetben a kettő együtt keletkezett, hanem Zenta 1506. évi pecsétjéről, amely a XIX. század végén alapul szolgált a címeres pecsét felújításához.

A városok esetében a címeres pecsét a kapott kiváltság hitelesítését, megerősítését szolgálta, s a középkorban a kereskedelemnek és az iparnak otthont adó városok kiváltsága és szabadalma ahhoz a címerhez fűződött, amelyet a királyi szabalmi levéllel együtt kapott a város.

„A czimer megsértése egyenlő volt a város, a polgárság megsértésével, s annak a pecsétes levélnek, mely a város czimereivel ékeskedett, minden nemű hatóság respectusát fel kell vala keltenie...” – írja Dudás Gyula a *Turul* c. folyóirat egyik 1887. évi számában a „Zenta címeréről” c. cikkében.

A közösségi címerek kialakulásáról Rainer Pál a Veszprémben 1999-ben megjelent „KÖZSÉGI CÍMEREINKRŐL” c. munkájában (mely igen hasznos útmutatókat ad a települések címereinek kialakításával kapcsolatban) ezt írja: „Amennyiben egy település címerhasználatát szeretnénk feltárni, a legkézenfekvőbb, ha az illető közösség pecsétjét vesszük vizsgálat alá, hiszen ezeken rendszerint – bár nem mindig – szerepelt a címer.” Ő a települések címerkészítési folyamatát a következőképp írja le (sorrendben):

- Községi pecsétlenyomatok felkutatása, összegyűjtése
- A pecsétlenyomatok rajzolása
- A címerterv elkészítése a rajzok alapján. Forma, színek.

1. ábra

Az élő heraldika kora Ralph de Monthermer (1301-ből) teljes lovagi díszben, ahogyan címerét viselte

– A megalkotott címer véleményezése szakmai–heraldikai szempontból és a képviselő-testület véleményezése

– A címer újrarajzolása a javaslatok alapján

– A címer művészi megrajzolása

– A képviselő-testület határozata a címer megalkotásáról

– A címer leírása

– Az alkotók nevének megőrzítése

– A címer kivitelezése, etalon, használati példányok

– Címer-, zászlóavató ünnepség, avatóbeszéd, ökömenikus megáldás, másor

– Emléklap az avatásról

Magyarországon a XVIII. század közepétől, második felétől (egyes vélemények szerint talán már II. András király (1205–1235) korától) használtak címereket, címeres pecséteteket egyes jelentősebb városaink (Buda, Esztergom, Pozsony, Selmecbánya, Sopron, Székesfehérvár). Városi heraldikánk a XIV–XVI. századra szépen kifejlődött. Kivételként egyes községeinknek is volt már ekkor pecsétjük (címerük). [Köztük Zentának is – a szerző megj.]

A falvak tüneménye része azonban csak a XVIII–XIX. századtól, esetleg a XVIII. század második felétől–végéig kezdett címer használni. Sok településnek pedig soha sem volt címere...

A községek pecséthasználata vidékünkön (Bácskában) többnyire az 1750-es évektől kezdődött meg. A pecsétek közepén megjelenő a települést szimbolizáló ábrák, formák, amelyen előszeretettel tűntek fel a paraszti gazdálkodás szerszámai (ekevas, csoroszlya, stb.), melyek tüneménye része nem volt címerpajzsba foglalva (egyébként a pecsét széle, szegélye is felfogható egy kerek vagy ovális pajzsaként), tehát itt is (címeres) pecsétről beszélhetünk és nem külön címerhasználatról, már ami a településeket illeti. Voltaképpen a pecséthasználat folytán terjed el a címer

2. ábra
A pápai méltóság jelvénye

nap-nap utáni „felmutatása” a különböző okmányokon és leveleken, mivel a pecsét nem csak ezek hitelesítését szolgálta, hanem az identitás megjelenítését is.

A címerek eredete, illetve tudatos használata a kereszties hadjáratok idejére vezethető vissza, amikor az egyes főurak lovagokból álló kísérettel indultak harcba, és a kölcsönös összetartozás felismerése készítette őket arra, hogy címeret használnak. Első alkalmazásuk a XII. század közepére tehető (a II. kereszties hadjárat idejére).

A címeret először zászlónak használták, s csak 1180 körül lép fel a pajzsban. Azt, hogy a pajzs eleinte nem volt a címer feltétlen kelléke bizonyítja az is, hogy a XII. század második felében a pecsétek nagy részén a címeralakot pajzs nélkül vették a pecsét mezéjére.

Az Árpád-kori legrégebbi országcímer, illetve alakzat Imre király 1202. évi pecsétjén jelenik meg, amelyhez hasonló II. András (Endre) pecsétje 1222-ből, amelyet ismertebb néven csak aranybullaiként szoktunk említeni (az aranybulla királyi aranypecsétet jelent).

A címerek felosztásuk alapján lehetnek családi, testületi (országok, városok, püspökségek, társulatok) és hivatali címerek, amelyekkel bizonyos méltóságok is járnak. Eredetükre nézve pedig lehetnek ősi és adományozott címerek. Atörökösük a XIII. században kezdődik, s ekkor alakulnak ki a családi és nemzeti címerek.

A címerek fejlődési korszakai:

a) A pajzs korszaka – a címer kizárólag a pajzs és a pajzsalak képezte (1150–1270 között)

b) Az élő heraldika kora – a címer fénykora, amikor pajzsát és sisakját ténylegesen is viselték, s a sisakdíszével, takaróival

teljesen kifejlődött a XIII. századtól a XV. század végéig. (1. sz. ábra)

c) A hanyatlás kora – a címer alkotórészeinek valódi használata megszűnik, s a címereket felesleges díszítésekkel, köpnyegekkkel, sátrakkal, jelmondatokkal, címertartókkal, rendjelvényekkel látták el. E korszak a XIV. századtól gyakorlatilag napjainkig terjed.

A címer stílusa bizonyos korszakokban az akkor divó műépítészeti stílusát követte.

Az adományozott címer fontos kelléke volt a címerlevél (Magyarországon az uralkodó által kiállított oklevél), amely egyes családokat vagy testületeket jogosított fel az oklevélben adományozott és ott leírt vagy lefestett címer viselésére.

Magyarországon a legrégebbi öt címerlevél XIV. századból való, ezek: Miklósi, Enyerei Imre fiaé (1326), Danch zölömi főispáné (1327), Kolozs mesteré (1332), Zegell Péteré (1380) és a Csontvölgyieké (1398).

A festett címerek közül a legrégebbiek Tétényi Andrásé (1405), Garázd Mihályé (1409), Vayoké, Eresztvényieké (1431) stb.

A mohácsi vész előtt körül 143 festerített családi címer maradt meg eredetiben (legalábbis 1900-ig), ezek közül 28 darab II. Ulászló királytól.

A régebbi heraldika csak hat színt, pontosabban csak négyet: a vöröset, kéket, zöldet és feketét, illetve két ércszínt, az aranyat és ezüstöt ismerte. Az ábrázolásokban csak teljes színeket használhattak, árnyalt színeket nem. Később került használatba a narancssárga (a hússzín), de ezt sohasem tekintették heraldikai színeknek. Ugyanígy a bíbor színt is használatba vették a fővegek, köpnyek színezésénél.

A régebbi heraldikában lényegében két szabály volt követendő:

1) egy címerben ne legyen több két színnél különösebb ok nélkül

2) színre szín, fémrre fém sohasem kerüljön

A zentai múzeumban található faragott címer...

...és annak grafikus változata

Ezt akkor annyira komolyan vették, hogy a heroldok (ceremóniamesterek) a hamis címereket viselő lovagokat kizárták a lovagi játékokból.

Az újabb heraldika a természetes színt kivételnek veszi, mint pl. az emberi testrészek, növények, állatok esetében, sokat is használnak, de ugyanígy a gyakran alkalmazott kék alapú pajzsok más szín is megjelenik, mint pl. vörös zászló, vagy kék öltöztető vitéz, stb., ennél fogva a színre szín ne kerüljön elvet nemigen tartják be a címer formálási lehetőségeinek beszűkülése miatt.

Visszatérve a Zenta címerét érintő módosítási javaslatok többségéhez, egészében véve nem feltétlenül szükséges, hogy a mostani címet az 1500-as években divó címerajzolatokhoz hasonló ábrázolásmód kövesse, mivel akkor Zenta csak (címeres) pecsétet kapott és nem külön címet, amelyhez címerrel és lefestett címer is járt volna, hanem elsősorban jogi értelemben vett kiváltságokat (Szeged városához hasonlóan szabad királyi város lett). Akkor lenne helyénvaló a korabeli ábrázolásmódot tükröző módosítási javaslat, ha a város 1506-ban címerlevelet és lefestett címet is kapott volna (akkor ez a településekre nézve nem volt szokás), viszont ez esetben a fent említett 28 db. II. Ulászló király idejéből (1490–1516) fennmaradt és általa adományozott festett családi címerekből lehetne ötleteket meríteni.

Mivel azonban ismert az 1900. évi királyi adománylevelével szerinti címeres pecséttervezet, illetve a belügyminisztérium által 1905-ben véglegesített címeres pecséttrajz, ez a változat a legvalószínűbb Zenta címerét illetően.

A javaslatok közül a kulcsok összefűzése és színére vonatkozó megállapítás helyes (egy arany és egy ezüst kulcs), a formájukat illetően viszont aránytalanul nagy stílizálás kell ahhoz, hogy a kulcsok három körívű fogójai között (2. sz. ábra) egy kecsge elférjen (valószínű, hogy ezért lettek a címer minden változatán egy egyszerűbb, kör alakú fogóval megrajzolva a kulcsok, de az összefűzésük is zsúfoltságot okozza a pajzs alsó részében).

A további észrevételeket nézve a búzakalász esetében más a helyzet. Véleményem szerint a búzát teljes nagyságában kell ábrázolni a leveleivel (a zöld levél szimbolizálhatja a fejlődést, a fejlődésben lévő, bár bonyolítja a pajzs színeit). A búzának van egy olyan rövid érési időszaka, amikor a levelek még zöldék, de a szár és a magvak már sárgák. A kérdéses kalász nem „modern”, legfeljebb stílizált, de mindenképpen jobban hasonlít az ajánlott régebbi búzafajtákhoz, konkrétan a tönke búzához (*Triticum dicoccum*). Viszont az ajánlott (lerajzolt) „hitelesebb” keményszemű búzával (*Triticum durum*) az a probléma, hogy annak nem hogy hosszú, de

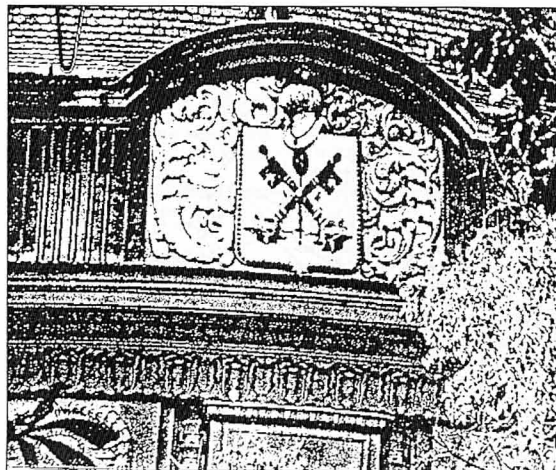
Az egyéb hivatalos kiadványokban szereplő címer

semmilyen „bajusza” sincs, mivel hogy az tar búza, ismertebb néven üvegűbúza, melynek szeme kemény, üveges és bő sikértartalmú.

A sisak színe természetes állapotában ezüstösen csillogó, ezüstsín, mint a rozsdátlan fém színe. A szürkés-kékes árnyalatot a régebbi hiteles címerfestés nem ismeri (ha már korabeli címet akarunk megfesteni), ha viszont az újabb címerfestés és divat szerint akarunk eljáráni, akkor megengedhető az árnyalt színek kisebb mértékű használata.

Továbbá az a megállapítás, hogy a „császári adománylevel” (I. Ferenc József 1900-ban kiadott okirata) azon része, amely úgy szól, hogy a „címeres pecsétét örök időkre használhassa” arra engedjen következtetni, hogy a címer már a pecsét előtt létezett, ennyhén szólva túlzás. A címeres pecsét szövegműködés csak arra enged következtetni, hogy a pecsétben címer található, de másra nem. Annak a valószínűsége, hogy „Zenta RENDELKEZETT egy korábban adományozott azonos tartalmú címerrel” – figyelembe véve a fentiekben kifejtett pecsét- és címertörténetet – szinte kizárt, ugyanis címet csak az uralkodó adományozhatott, s 1506-ban nem felújított ősi címerrel van szó (hiszen akkor ezt belefoglalni volna az adománylevel szövegébe), hanem egy új pecsét adományozásáról. Az viszont valószínűsíthető, hogy korábban – mivel Zenta földesúri birtok volt (1247-től már a budai káptalan birtoka) – a budai káptalan saját pecsétjét használhatta levelezésében vagy egyéb okmányain, de ez semmi esetben sem tekinthető úgy mint ősi címer, még ha előbbukanna is ilyen pecsétlenyomat.

Végezetül pedig az a feltevés, „hogy a hiteles címer mindvégig ott volt a zentai városához homlokzatán” (amennyiben a mai városázaról van szó) sem valószínű.

A zentai városháza homlokzatán lévő címer

ugyanis a régi városháza 1911. évi leégése után (melynek homlokzatán az országgyűlési képviselet cimer állt) új városháza épült, s ennek építészeti stílusa határozta meg az egészében véve széles, lapított cimerrajzot, amelynek pajzsában viszont a kulcsok, a halak és a búzakalász formája megegyezik a Dobos könyvének fedőlapján lévő címerpajzs rajzolatával. Egyedül a palást cífrázottsága tér el lényegesen, viszont ez a stilizálás egyedi termékeként is felfogható.

Dobos János a címerrel írt monográfiájában nem tette közzé (habár akkor már a birtokában volt) Felsenfeld Ignác pecsétjét (csak a jegyzetek alatt a 40. számnál említi), amelyet a m. kir. Belügyminisztérium hagyott jóvá 1905-ben. Ez a rajz csak a palást igen kismértékű ábrázolásmódjában tér el a korábbi 1900-ban és 1902-ben keletkezett pecsétek rajzolatától.

Ez a pecsét (mint hiteles dokumentum) lett felhasználva a Dobos könyvének fedőlapját díszítő címerhez, amelynek szelvése az uralkodó által 1900-ban kiadott

oklevél leírása szerint történt (Felsenfeld is ennek alapján, az ismert fekete-fehér színmeghatározó módszerrel jelölte meg a színek helyét a címeren).

A város címere ugyanazon szimbólumokkal, de eltérő változatokban jelent meg úgy a múltban, mint manapság. A század első két évtizedében a más-más időben megjelent hivatali pecséteken csak a palást stilizált formájában voltak eltérések, de a pajzs-rész nem esett át lényeges változtatáson.

A zentai múzeumban lévő fából faragott címer (annak idején a városházi elnöki emelvényt díszítette) a századelőn készült: aránytalanul nagy koronájával, és túl széles pajzsával ma is kedvelt motívum a megrajzolt változatában, s gyakran használgák, de csak fekete-fehér kivitelben. A színházterem mennyezetén lévő viszont a Felsenfeld-féle rajzolatához hasonlított leginkább.

A hivatalos városcímerként való újbóli használatát az 1974-ben elfogadott községi státútum rögzíti azokkal a színekombiná-

Vitéz Pataky Ferenc rajza
az 1940-es évekből

ciókkal, melyek megegyeznek az 1900. évi címerlevélben leírtakkal. Korábban város-címet csak alkalmi díszítőként használtak, de csak a pajzs-részt (pl. ez volt a bélyeggyűjtők 1957. évi kiállításí emblemiája, stb.).

A leggyöngébb változata viszont a hivatalos kiadványokon jelent meg az elmúlt évtizedekben, amely valójában alkalmatlan a színes kivitel megjelenítésére.

Az eddig ismert változatok közül talán a legkiegyensúlyozottabb, a legarányosabb, s összességében véve a „leglátványosabb” címer a Felsenfeld-féle változat, mely 1900-tól 1920-ig a város hivatalos címe és pecsétje volt.

Zenta eddigi címertörténete kivétel nélkül szorosan kapcsolódik a pecséthasználathoz (1506, 1751, 1861, 1900) egészen 1920-ig, utána a címer önállóan már csak dísként szerepel a különféle nyomtatványokon, mivel a községi pecséteken a mindenkori állam szimbólumai szerepelnek.

Szinte teljesen bizonyos, hogy a város mai címe egészen másképp nézne ki, ha Knauz Nándor, a neves történész fel nem fedezte volna a pozsonyi káptalan levéltárában Zenta 1506-ban kiadott eredeti szakmai oklevélét, amelyet 1862-ben a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaként a Magyar Történelmi Társulat XII. kötetében tett közzé *A budai káptalan regestái* (1148–1649) címmel.

Felsenfeld Ignác
címeres pecsétje

Kishegyes 1790. évi gazdasági összeírása

VIRÁG Gábor

1790. nov. 3-án készült Kishegyes kamarai község leírása. A gazdasági felmérés a királyi kamara megrendelésére készült. Az volt a célja – a különben általános jellegű összeírásnak –, hogy azokat megfelelő haszon fejében el lehessen adni, vagy bérbe lehessen adni az államkassza feltöltése reményében. A falu felmérését, a jövedelem felbecsülését és a várható hasznot tartalmazó összeírást Hegyesen Garai János kamarai tisztviselő végezte. A felmérés négy fejezetben, négy szempontból vizsgálja a falut:

1. a községet különlegesen érintő jogi kérdések;
2. gazdasági létesítmények, értékük megállapítása;
3. a jövedelmet csökkentő gazdasági tényezők;
4. kiadások, fizetések és terménybeli járandóságok.

A Kishegyes községet különlegesen érintő jogi kérdések fejezete általánosságban adja meg a falu helyzetét. 1790-ben Kishegyes kamarai községet 1898 magyar római katolikus lakta. A falu a Bács megyei Kulai uradalomhoz tartozott, a hozzácsatolt Nagyhegyes pusztaival együtt. Megadja a

falú pontos földrajzi helyzetét: a *telecskai dombokon terül el, egy völgy szeli keresztül, amelyben a helység is fekszik. Területét keleten Töviske, illetve Tiviske puszta és a kiváltságos tiszai kamarai helység, Mohol, délen Szekity, Újverbász és Kula, nyugaton és északon Topolya kamarai községek határolják.*

A község területének határát az öt körülvevő puszta és községek határdombjai pontosan jelezték.

Ezen összeírás kezdetekor a határkérdésre vonatkozólag már nézeteltérés volt a topolyai és moholi kamarai községek között. Az akkori határvizsgálatnál derült ki, hogy a hegyesi határból 1445 egész 3/8 hold területet Nagyhegyes pusztaból korábban Topolyához csatoltak. Az elkövetkezőkben továbbra is annak határához fog tartozni, ugyanis a topolyai 1790-es összeírásból kiderült, hogy Luits mérnök, aki 1783-ban mind Topolya, mind Hegyes határának úrbéri felmérését végezte, egy 1445 egész és 3/8 holdnyi területet – amely a kamarai térképek szerint a hegyesi határhoz tartozott – levágott a hegyesi határból, Topolya határához csatolta és minden részletében szántóföldekre osztotta föl.

Ez alkalommal az összeírást végző meggyőzte a hegyesieket, hogy a leszakított terület a jövőben is Topolya község területéhez tartozzon, mert a topolyai és a hegyesi határ úrbéri felmérését a vármegye már ilyen területnagyságban hitelesítette. Hegyes község emiatt semmiféle panaszt nem nyújtott be. Ez meg végeredményben a két kamarai birtokot érintő kérdés, és amennyiben ezt a területrészt visszaadnák Hegyesnek, akkor mindkét felmérést meg kellene változtatni, az pedig nagyon sokba kerülne.

A második fejezet részletesen felmérte a falu gazdasági adatait: szőlő, gazdasági létesítményekről, megállapítja azok értékét; felsorolja mit fizetnek, mennyi robottal tartoznak, milyen szolgáltatásokat, járandóságokat adnak a hegyesiek a kamarai uradalomnak.

Kishegyesnek 1790-ben két gazdasági létesítménye volt: az uradalmi kocma és a mérszársk.

Az uradalmi kocma vert falú, náddal fedett épület volt a következő helyiségekkel: kosmaszoba, vendégszoba, külön-szoba, konyha, éléskamra és pince. Az éléskamra alatt volt a téglából épült bolt-hajtásos pince, amelyben 60 csőbör (akó) bort tárolhattak.

Az udvar közepén állt a tölgyfagerendákból ácsolt, náddal fedett kocsihintó, ami alá három kocsi állhatott be. Mellette állt a kettős árnyékszék, ún. pervátá, melynek alapja téglából, a fal felső része vályogból épült és zsindely fedte.

Az udvar bal sarkában volt a 20 lovat befogadó istálló, alapja téglából, a falak felső része viszont vályogból épült.

Az udvar jobb sarkában egy téglával kifalazott ázott gémeskút állt.

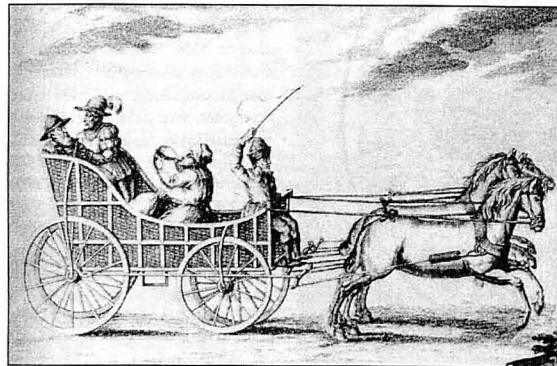
Az épületek és az udvar területe 440 négyzetöl. Az egész területet falal kerítették körül, aminek alapja téglából, viszont a fal felső része vályogból épült és deszkával fedték le.

Az uradalmi kocma felbecsült értéke akkor 896 Ft 8 krajcár volt.

A mérszársk: alapja téglá, míg falának felső része vályog. Az épületet náddal fedték. Vágószékéből, egy lakószobából, kamrából és konyhából áll, értéke 341 Ft 45 kr. volt.

Az uradalomnak volt a községben egy 10 holdas körülárolt és bekerített uradalmi szérűje meg egy majorja, ahol állatokat tenyésztettek.

A leírás részletesen megadja a falu telekszerkezetét. A mérnök felmérés szerint a 196ta telek a következőképpen

Utazó kereskedők a XVIII. században

II. József az eke szarvánál, rézmetszet

oszlott meg: volt 35 negyed, 72 fél, 11 háromnegyed, 57 egész, 7 egy és egynegyed, 22 másfél, 2 egy és háromnegyed és 20 két egész telkes jobbgy. Összesen 226 jobbgyának volt valamikora telke. Rajtuk kívül volt a faluban még 26 házas és 16 ház nélküli zsellér. Az egész telek 38 hold (1200 négyzetöl) szántóföldre, három nyomásra és 22 hold rétre oszlott. A 196²⁴ telket az úrbéri szolgáltatásoknak megfelelően mérték ki. Úrbéri szolgáltatásoktól mentes telek összesen négy maradt: egy-egy az egyháznak meg a papnak, a szindikusnak, a tanítónak, a jegyzőnek és községi bírónak pedig fél-fél jutott. A községnek pedig 34 hold szántóföld és 86 hold rét maradt.

A talajt a megye úrbéri felmérésekor a 4 osztályba sorolták. Érdemes odafigyelni az összeírás azon részére, amely a természeti körülményeket jellemezi: „A szántóföldek jórészt magaslaton vannak, a község és a rét egy része széles völgyben fekszik. Bár a talaj teljesen sík, mégis közepes minőségű, többször előfordul, hogy a száraz évszaktokban a vetőmag ki sem kel, máskor a nyári hőségben pedig a már kifejlődött növényzet kiszárad. Így a lakosság gyakran szegényes vagy csak csekély termést takarhat be, mivel ez a talaj bőséges esőt kíván még a közepesen termő

években is. A közepes hozamú években a kétszeresbúza 3⁴⁴ a zab és árpa 4 pozsonyi mérő mennyiséget terem. A kísérletképpen kiemelt és lemért kétszeres búzából egy pozsonyi mérő 76, árpából 56, zabból pedig 41 fontot nyomott.” Majd megjegyzi: „A talajnak a főntebb mondott tulajdonsága miatt csakis a szerencsésebb években, amikor bőséges eső van, termelnek annyit, hogy abból el is adhassanak, aszályos években azonban a termés éppen csak arra elegendő, hogy megélhessenek belőle.”

Az állattenyésztés miatt a rét a határ kötelező tartozéka volt. A rét, a kaszáló a határ két részén fekvő, hatheted része a szántók felett fent a magaslatokon, a hetedik rész a völgyben, ahol 1786 óta talajvíz állt és évente csak egy ízben kaszálhatták a sarjút.

Kaszálónádja vagy erdeje sem az uradalomnak, sem a jobbgyoknak nem volt.

A község területéből 6080 hold volt legelő, amit három különböző részből alakítottak ki, ezek együttesen tették a határ harmad részét. A legelő minősége is olyan volt, mint a szántóföldeké. Ezért a jobbgyok – az előjáróság beismerése szerint – aszályos években a környező pusztákban bérlettel legelőt és csak nagy ügyvel-bajjal legeltethették szarvasmarháikat. A 6080

hold legelő 424 ló, 46 csikó, 748 ökör, 400 tehén, 600 borjú és tenyészállat, 4000 juh és 500 sertés legeltetésére volt elegendő.

A községben nem volt szőlő, ezért az urbárium alapján Szent Mihálytól karácsonyig volt szabad kocsmáztatni.

Az itteni lakosok jó körülmények között élnek, mindez a szarvasmarha- és juhtenyésztés eredménye, így pontosan fizetik kötelezettségeiket és nincsenek hátralékban.

Ezután a második fejezet részletesen tárgyalja mit fizetnek, milyen szolgáltatásokat, járandóságokat adnak a hegyesiek a kamarai uradalomnak.

A községben 226 telkes jobbgy- és 26 zsellérház, összesen 252 ház található. Házánként 1 Ft-ot fizettek, így a házadóból az évenkénti jövedelem 252 Ft volt.

Egy teleknek fél icce kisütött vaját, két kappant, 2 csirkét, 12 tojást és egy borjút kellett élelmiszer-járandóság fejében adni. A hegyesiek azonban szerződéses jobbgyok voltak, ezért az úrbéri szerződés értelmében a falu készpénzzel megváltotta az ún. konyhai élelét. Ennek fejében a falu a 196²⁴ telek után évente 167 Ft 1¹ krajcárt fizetett élelmiszer-járandóság helyett.

A jobbgy minden egész telek után köteles volt 52 nap igásrobotot vagy pedig 104 nap gyalogrobotot szolgáltatni. Ez a 196²⁴ telekre számítva 10218 nap igás-, illetve 20436 nap gyalogrobotot jelentett.

A házas zsellerek robotjárandósága 28 nap gyalogrobot, ez huszonhatukra 468 nap, de a házatlan zsellerek is évi 12 nap gyalogrobotra voltak kötelezve, ami tizenhatukra számítva 192 nap gyalogrobot tesz ki. A falu robotjárandósága összesen tehát 21096 nap volt.

A felütitett robotot a kamarai uraság a legkülönbözőbb célokra használta fel. Például Bajára szállította a hetedrész (dézsmá), erre 1965 nap kézi robotot használt ki.

Az uradalmi kocsmába évente több alkalommal szállított bort, pálinkát. Ez 1230 napot tett ki. A kulai serfőzdéből évente 60 akó sört fuvaroztatott Kishegyesre, ez további 30 nap robot volt.

A gabona hetedrészének az uradalmi szérűre történő szállíttatása 250 gyalogrobotot kívánt. Évente 16 öl tűzfűnek a fuvarozása 384 gyalogrobotot tett ki.

Ezenkívül évente elő nem látott munkákra, személyi ügyekre 300 nap gyalogrobotot igényelt.

Az uraság által igénybe vett gyalogrobot-napok száma évente tehát 4139 nap volt.

Ha az így felhasználható robotnapokat ki-

vonjuk a 21096-ból, akkor megváltásra még maradt 16 957 gyalogrobot-nap.

A fentebb kimutatott és felhasznált gyalogrobot 10 kr-ra! számolva 689 Ft 50 kr-ért.

Ez csak ideális számítás volt. Ugyanis a fel nem használt 16957 nap gyalogrobotból a tízéves kimutatás átlaga szerint évről évre csak 4199⁴⁸ nap gyalogrobotot váltottak meg a hegyesiek, ami 6 kr-os átlagértékkel számítva is csak 454 Ft 53⁴⁸ kr.

A rendelkezésre álló gyalogrobot 4139 nap, a szerződés szerinti megváltás 4199⁴⁸ nap, ami összesen 8338⁴⁸.

Ez azt jelenti, hogy 12757⁴⁸ nap használható gyalogrobotra számíthat a jövődő földesúr.

Ezzel kapcsolatban bizonyos kétely merült fel az összeírásban, aminek hangot is adott összeírásában: „Ha ezt a községet a kulai uradalomtól megveszik, nem tudni megéri-e a jobbágynak, hogy az új földesúr ezen összes robotot a birtok üzemeltetésére nem pazarolhatja. Vajon készek lesznek-e a hegyesiek habozás nélkül az említett robot megváltására? Mivel az úrbéri szerződést nem váltották meg, kényserlve lesznek a fenti 12757⁴⁸ gyalogrobot-nap 6 kr-os áron való megváltására. Felsőbb utasításra ezen robot összegét csak megjegyzésként jelzem, amely összeg 1362 Ft 3⁴⁸ kr.”

Kétféle robot létezett: igaz- és kézirobot. Az igazrobot két nap gyalogrobotot jelentett. A roboton kívül a falunak kötelessége volt az átvonuló katonaság, vagy vármegyei tisztviselők szállítására ún. hosszúfuvar adni. Ha ezt nem igényelték, akkor helyette fizetni kellett. A hosszúfuvar egy-ségára 40 kr. volt, ami 196²⁴ telek után 131 Ft-ot jelentett.

Mivel a hegyesieknek az urbárium értelmében fa- és nádvagás kötelezettségük nem volt, a használható és megváltott robot értéke 1275 Ft 43⁴⁸ kr. volt.

A továbbiakban felsorolja a hegyesiek egyéb járandóságait, illetve bizonyos kötelezettségek alóli mentességét. Minden egésztelkes nagyobb köteles volt kenderből és lenből 6 fontot kilencdelni. Mivel a községben nem volt pálinkafőző kazán, így járandóság sem volt utána.

A második fejezet pontos kimutatást közöl a terményből beszedett hetedrész nagyságáról, annak áráról. Mivel a hegyesiek a kalocsai érseknek nem fizettek tizedet, a község és a hozzá csatolt Nagyhegyes pusztá földesúri htedet adott a kamarai uradalomnak. A hetedelés a termés tízéves átlaga alapján történt. A bajai piac ter-

ményárainak kilencévi átlaga alapján számították ki és adták meg a termények árának átlagát. A hetedrész ezek szerint a következőképpen alakult:

A bárányok után 212 Ft 4⁴⁰⁰ kr., a gidák

1180 ⁷¹⁰	pozsonyi mérő kétszeresbúza	á 48 kr	944 Ft	37 ⁶¹⁰ kr
432 ⁴¹⁰	" árpa	á 28 "	201 "	43 ²¹⁰ "
292 ²¹⁰	" zab	á 24 "	116 "	52 ⁶¹⁰ "
155 ⁶¹⁰	" köles	á 24 "	62 "	14 ⁶¹⁰ "
56 ⁶¹⁰	" kukorica	á 27 "	25 "	28 ²¹⁰ "

Volt még szalmajárandóság is:

37 öl ősi vetés szalmája, ölenként	á 1 Ft	50 ²⁸	67 "	54 ⁵⁸ "
27 öl tavaszi vetés szalmája, ölenként	á 2 "	31 ²⁸	68 "	20 ⁵⁸ "
Kis kilencedből fonás, illetve kender és len			8 "	12 "

után 3 Ft 4⁴⁰⁰ kr. jövedelem volt. A méhek után 3 Ft 2²¹⁰ krajcárt fizetett a falu.

A precíz hivatalnokai ész a hetedrész tisztaságára is gondolt, ami 66 Ft 8 krajcárt tett ki. Ehhez még a szállításra használt robot-napokat is hozzáadta, így a hetedrészből 1273 Ft 34 krajcár tiszta jövedelem maradt.

A 7-8. oldalon a gabona szállítására 1945 nap gyalogrobot, a hetedrész gabonának az uradalmi szérűbe történő szállítására pedig 25 nap gyalogrobot számított fel, ami összesen 2195 robot. Tíz krajcáros napszámmal számítva ez 365 Ft 50 kr., a kettő összesen 431 Ft 58 kr.

A fenti összeget levonva a hetedrész-ből maradt az 1273 Ft 34 kr. tiszta jövedelem.

Az uradalomnak volt a községben egy szilvaskertje, aminek területe 1200 négyzetölös holdban mérve 10 hold. 1790-ig még nem árkolták körül, csak fonott kerítéssel kerítették be. A kertből a kamarai uradalomnak semmi haszna sem származott, ezért holdját bérbe adta 20 krajcárért, 10 holdra számítva ez 3 Ft 20 kr-t tett ki.

A fenti területen kívül még uradalmi veteményeskert, gyümölcsös, kenderföld és káposztáskert is volt.

Ekkor még nem létezett vízimalom (csak később épült), ellenben a jobbágytulajdonban lévő szárazmalmok üzemeltek. A tulajdonosok malmonként 8 Ft földesúri adót fizettek, ami 8 malom után 64 Ft-t tett ki.

Mivel az uradalom 60 hold rétet szándékozott az allodiális földből a mészárúszékhez csatolni, a 47 Ft-os bérleti díjat évi 100 Ft 54 kr-ra emelte.

Kishegyesen ekkor még tartottak or-

szágos vásárt.

Az uradalmi kocsmát 1789. január 15-től 1792. január 15-ig Alexander Klegel bérelte évi 1340 forintért. Mivel – a többi Bács megyei kocsmához hasonlóan – lehetetlen

volt elkészíteni a jövedelem tízéves átlagát, így csak négy év átlagának – 1784. május elsejétől 1788. április végéig – kimutatása készült el, ez évente 1476 Ft 44²¹⁰ kr. Viszont az uradalmi kocsmá konyharészlege addig semmi jövedelmet nem hozott.

Itt meg kell jegyezni, hogy négy év alatt 811 akó bort, 46,5 akó pálinkát és 60 akó sört mértek ki az uradalmi kocsmában. Természetesen ezt a tömértelen mennyiséget nem csak a hegyesiek itták meg, hanem az utasok is, hiszen a kocsmá mellett postaalomás működött. Itt ment át a fontos postavonal, amely Pestől Szegeden, Szabadkán, Hegyesen, Verbászon, Újvidéken át Zimonyig, majd Szatmárig vezetett.

Bizonyos kereskedelem már folyt a faluban. A kereskedés szabadságát az itteni görögök és zsidók vették meg, ezért évente összesen 29 Ft 49¹⁸ krajcárt fizettek.

Érdekes módon van tudomásunk a vadászterületről is. Az uradalom bérbe adta a négy község – Topolya, Hegyes, Szeghegy és Feketehegy – vadászterületét. 1787 óta két hegyesi lakos, Újvári János és Vargai József (ez utóbbi tanító) bérleté évi 33 Ft 30 krajcárért. A hegyesi terület részarányának bérlete 6 Ft 42 kr. volt.

A jelentés írja végül megállapítja, hogy a Kishegyes községben megvalósítatott évi 4649 Ft 48⁶¹⁰ kr. tiszta jövedelem. Ez azonban nem volt még a végösszeg.

A harmadik fejezet foglalkozik a jövedelmet csökkentő gazdasági tényezőkkel. Itt elsősorban a község legelőjének problémáját teszi szóvá. A községnek 6080 hold legelője van, ami a területének harmad-része, aszályos esztendőknél mégis sokszor megtörténik a fű elégtelensége miatt – mivel a legelő magas területen fekszik – hogy marhalegelítésre a szomszédos

helységekben kell pénzért bérelni legelőt. Tudniillik, az urbánális legelők egyheteade van csak a völgyben, hathetede pedig a magaslaton, ami igen száraz, meg jórészt fel is van szántva és gyümölcsfákkal be telepített, ezért télen a jobbágok a széna hiánya miatt kénytelenek szalmával etetni.

A jövedelmet csökkenti az is, hogy a község határában nincsen erdő, az uradalomnak a szükséges épület- és tűzifát meg egyebet a hatmérföldnyire lévő erdejéből kellene szállíttatnia jobbágaival, ezért az épülettát az időigényes fuvar miatt vásárolja, a tűzifát viszont kénytelen szalmával helyettesíteni.

Habár a falu földje közepes minőségű, a rendkívül aszályos években mégis megtörténik, hogy a jobbágok kenyérhiányban szenvednek.

Az összeíró szerint árvízveszély nem fenyegette a falut, mivel a községnek szint az egész területe a Telecskai dombokon

feküdt, ezért csak néha öntötte el a völgyben fekvő réteket a talajvíz.

Garai János kamarai tisztviselő súlyosbító körülménynek számított azt is, hogy piac híján a jobbágok kénytelenek voltak a mezőgazdasági terményeiket (a gyapjút és az ürt) a 6–8 mérföldnyire fekvő szabad királyi városok vásáraiba szállítani, vagy helyben eladni olcsóbban a vidéki kereskedőknek.

A bevezetőben szoltam e jelentés írásának céljáról. Az esetleges eladás, vagy bérbeadás következménye az lett, hogy a falu bizonyos önkormányzatiságra tehetett szert. Ebből pedig ismételtlen csak kiadások, fizetések és terménybeli járandóságok következnek.

Tehát ha ezt a községet a jövőben önállóan kormányozná, írja Garai, akkor egy hivatalnokra meg egy pandúrra lenne szükség. A hivatalnok javadalmozása a követ-

Magyar család
a XVIII. század elején

Magyar paraszt és nemesúr a XVIII. század végén

kezőképpen alakulna:

Kézpénzfizetés évenként 80 Ft, 30 p.m. kétszeresbúza, ugyanannyi zab, 12 akó bor, 12 öl tűzifa, 2 öl széna, 4 öl szalma, 1 db hizósértés, írószekők, a szolgálati lakás felépítéséig lakbér. Mindez összesen 279 Ft 28¹⁸ kr. lenne.

A pandúr fizetése: évi 50 Ft kézpénz, 12 p.m. kétszeresbúza, 4 öl tűzifa, egyenruha, lakbér a szolgálati lakás felépítéséig, tehát összesen 101 Ft 36 kr.

Egy kéményseprőre is szükség lenne, kinek bére évi 3 Ft. A három személy évi bérére pénzben és természetbeni juttatásban 383 Ft 56¹⁸ kr-t látott elő Garai János.

Ha ehhez még hozzávesszük az úrszékekkel kapcsolatos kiadásokat, ami napi 6 Ft, a jogi tanácsadást végző fiskális utazási költségeit és a napidíját, ami 5 Ft, (az 8 napra 40 Ft, négyszeri úrszék-ülésezésre napi 6 Ft-tal számítva 24 forint), akkor ez évi 64 Ft-ot jelentene.

Mindezt egybevetve tehát az évi kiadások 447 Ft 56¹⁸ kr-ra rúgtak volna.

Mindezt összesítve Kishegyesre az évi összbevétel 4649 Ft 48¹⁸ krajcár. Kivonva a hivatalnok, pandúr, kéményseprői és úrszéki kiadásokat, ami 447 Ft 56¹⁸ kr., Garai számításai alapján 4201 Ft 51³⁷ kr. tiszta jövedelem maradt volna az esetleges vévőnek vagy bérlőnek.

Oroszlámos

MOLNÁR Rózsa

Oroszlámos észak-bánáti falu közel a juhoszláv-magyar-román harmas határhoz. Ha hihetünk a legendának, 1000 éves múltja tekint vissza.

Napjainkban kb. 1500 vegyes anyanyelvű lakost számlál: szerbeket, magyarokat és romákat.

Oroszlámos eredetmondája

A magyarok honfoglalásuk után a Kárpát-medencében külön igazgatási egységeket hoztak létre, élükön egy-egy törzsfejével.

Mivel tekintélyüket a honfoglaló ösöktől eredeztetették, uralkodóként rendelkeztek a területeiken lakó népekkel, azok terményeivel. István királynak évtizedekre volt szükség, hogy felőrölje a törzsfők uramát. Így Koppányt a Dél-Dunántúlon, nagybátyját, Gyulát, Erdély urát és végül Ajtonyt, akinek területe a Dél-Tiszántúl terjedtek.

Ajtony, István kortársa szintén koronázománys volt. Területének székhelye Marosvár, innen kormányozta a Körös és az Al-Duna között a Tiszától egészen Erdély határáig.

Ajtony maga is megkeresztelkedett mint István, de a bizánci rítus szerint.

Gazdag volt. Gazdagságának fő forrásai óriási csordái voltak. István királyságát nem ismerte el. Ezt az is bizonyítja, hogy az erdélyi sóbányáiból származó királyi só után is várost szedettek Maroson. Ezért a király elküldte rokonát, Csanádot, hogy csatában győzze le és ölje meg a törzsfej.

Mindez 1008-ban történt.

A legenda szerint István király hadjáratot indított a gőgös Ajtony fejedelem ellen, aki őt semmibe vette. Rokona, Csanád vezetésével Révkánizsánál (Törökkanizsa) átszállította seregét a Tiszán, de Csanád nem bírt el a túlerővel és kénytelen volt visszavonulni. Mivel a Tisza-Maros köze igen mocsaras terület volt, a majdánai "partokat" találta megfelelő magasnak ahhoz, hogy seregével éjszakára letáborozzon és kipihenje magát.

Sátárbán buzdó imádságba fogott. Fogadalmat tett a vitézek égi patrónusának, Szent György lovagnak, hogy ha győzelmet arat ellensége föltött, ott, azon a helyen ahol térdel, monostort fog emlegetni köszönet-

képpen az égieknek. A szent megsegítette. Miután elaludt, álmot látott.

Álmában oroszlán jelent meg előtte. Arra buzdította, hogy keljen föl és az éjszaka leple alatt támadja meg ellenségét, akkor győzni fog. Csanád fölésmért. Érezte, itt a pillanat, amit meg kell ragadnia. Álmát elmesélte vezéreinek, akik égi jelet látva benne nyomban rohamra vezényelték embereiket. Még azon az éjjelen meglátnak Ajtony csapatait, akik fejvesztve menekültek a nem várt támadás elől.

A sötétben vívott rövid, de véres ütközet Csanád győelmével végződött.

Csanád, miután eltemették Ajtony földi maradványait, visszatért arra a helyre, ahol álmában megjelent neki az oroszlán. Odaérkezve meglátta a halmot és azt Oroszlánosnak nevezte el.

Nem sokkal ezután fölépült a monostor.

Csanád elment Esztergomba a királyhoz. Innen Szent Gellérttel és bencésével tért vissza Oroszlányosra, ahol a püspök fölszentelte a Szent György tiszteletré épített Oroszlánmonostort.

Annak idején a templomszenteléseket a legnagyobb ünnepek között tartották számon. Királyok, püspökök jelentek meg a monostoregyházak fölszentelésén. Nem kizárt tehát, hogy maga Szent István király is megfordult a majdánai halmokra épült óriási épületkolosszusban.

A mai napig is előfordul, hogy a majdánai szántogatók ekéje csontokat, oszlop- és fundamentum maradványokat fordít ki a földből. A tényt, hogy valaha csata dűlt a környéken bizonyítja az is, hogy a rábéli kertlábas földjéből szintén igen sok csont került elő.

A falu belsején végighúzódo "part" alatt alagút található. A régi őregek mesélték, hogy egyszer beszakadt a magaslat és pénzérméket meg csontokat láttak.

Oroszlámos – Banatsko Arandelovo

Az 1700-as években Oroszlámos nagyközsége Torontál vármegyéhez tartozott Batthyány Lajos tulajdonaként. A falu 1748 és 1761 között keletkezett. Első lakosai

Majdánról költöztek ide. A középkortól egészen a XVII. század végéig Majdán az Oroszlányos nevet viselte.

Gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök 1785-ben a falu határába négy szerződéses falut telepített: Kis-Szigetet 15, Podlakányt 50, Verbovicza-Szigetet 13 és Újhelet 7 házzal. Mind a négy települést dohánykertészek lakták.

Podlakány, Verbovicza-Sziget és Újhelet kertésztelepek 1849-ben elpusztultak, egyedül Kis-Sziget élte túl a dúlást.

Oroszlámos, Majdán, Rábé falvak földterületeit átszelte a Szedeg-Temesvár vasút vonal. Erre a célra hatalmas területeket tulajdonítottak el a Batthyány birtokból.

A Batthyányok építtették az oroszlámosi római katolikus templomot is 1869-ben. A templom most a főútcán helyezkedik el, az általános iskola mellett, amely épület a kántortanítói lakásokkal együtt egészen ennek a századnak az elejéig a római katolikus egyház tulajdona volt. Első helyben lakó lelkésze Lőrincz Mihály plébános volt, aki 1937-ben kapta kinevezését Oroszlámosra. A plébánia templom 15 hektáriji területet foglalt magába. Az 1948. évi agrárreform 5 hektár földet rövidítette meg az egyházi tulajdonat.

A templom oldalán a szent család szobrai állnak. Az oltárképet 1868-ban festették. Először a századelőn volt felújítva.

Oroszlámos szerb elnevezése Banatsko Arandelovo (1922-től).

Szerb ortodox templomát 1827-ben kezdték építeni. Az építkezés tíz évig tartott. Védőszentje Szent Mihály arkangyal. Elmondások szerint a tető faszerkezte Szegedről, míg márványlapjai Budáról valók. A templom a hívek önkéntes munkájával épült. Sokáig harangtorony nélkül állt. Ezt a hiányosságot 1857-ben pótolták. Három harangja szintén Budáról való. Először 1984 és 1986 között újították.

Zsidó közösség Oroszlámoson először a XVII. század végén jelent meg. Banatban a zsidó lakosok száma akkor kezdett el növekedni, amikor II. Ferenc József császár 1780–1790-ben meghozta a szabad vallásyagkorlási törvényt. Főleg kereskedőként éltek életüket a II. világháborúig. Zsinagógájuk nem volt, viszont megvásároltak egy nagyobb földterületet, erre egy házat építettek, amely azután imáeletüket szolgálta.

1941-ben a németek összegyűjtötték a zsidó családokat és táborokba internálták őket; először Belgrádban majd Németországba. A háború után senki sem tért vissza közülük.

A katolikus papok szerepe Oroszlámos kulturális életében

A falu első helyben lakó plébánosa Lőrincz Mihály volt. 1937-ben került Oroszlámosra. Ő gyűjtött először adatokat a falu eredetéről. Fejegyzései szerint a falu 1000 éves múltja tekint vissza.

Elődje Watz Oszkár szentszéki tanácsos volt, aki Törökkanizsán végezte papi teendőit, de emellett ellátta Oroszlámos, Majdánt, Rábét, Keresztúrt és Gyálát is.

Watz Oszkár arról volt híres, hogy plébániáján őrizte a világ egyik leghíresebb és legértékesebb „Szerbia különlegesség-gyűjteményét”, amely kizárólag az 1866–79 között kiadott szerb fejedelemségi bélyegeket tartalmazta. 1938-ban a múzeumnak is beillő plébánia gyűjteménye fél millió dinárt ért.

Lőrincz Mihály atya vezetésével 1938-ban színi előadást mutattak be a műkedvelő fiatalok, melynek bevételét – ami igen szép summa volt – a paplak felépítésére ajánlották fel.

1939-ben a templomban Népmissziót tartott P. Gábor Atanáz erdélyi ferences atya. Ugyanebben az évben alakult meg a Katolikus Kör.

1941-ben harmóniumot vesznek az adakozók pénzéből, és még ebben az évben Lőrincz atya felszentelt a harangot.

A templomot 1943-ban újítják fel először.

Lőrincz plébános úr perbe száll az állammal, hogy visszaszerezhesse az újdéki tanügyi osztálytól az oroszlámosi római katolikus plébániát illető elkobzott anyagi javakat. Pontosabban a templom, illetve a plébánia mellett álló iskolajavakat; épületeket, kántorantitói földeket, stb.

Kezdeményezése nem járt sikerrel.

A negyvenes években igen magas volt a születések száma. Egy évben átlagosan 60-ra tehető az újszülöttek száma. Az elhalálozottaké jóval a születettek száma alatt volt.

Lőrincz Mihály atya után még sok pap szolgált Oroszlámoson: Neumann Imre, Hunyár Emil, Pajor Sándor, Mathész Ervin, Follmer Imre, Erős Ferenc, Bú András, Velencei Tamás. Róluk sajnos nem tesz említést az oroszlámosi *Historia Domus*.

Jelenleg Bogdán József atya teljesíti itt szolgálatát, aki viszont a kultúra igazi fagyvivője. Ő maga pap és költő, ezenfelül a Kálmány Lajosról elnevezett művelődési egyesület vezetője is. Hat falu kulturális életét karolja föl tevékenységével.

Ha összehasonlítást végzünk az első helyben lakó és a jelenlegi lelkész munkája között, bizony sajnálatos adatok birtokába jutunk. Napjainkban évente már csak 3–5 gyermeket keresztele a pap, a temetések száma viszont annál több. Az említett szám hatszorosa, ami igen riasztó adat.

Most fordítsunk néhány szót a kulturális tevékenységekre.

– 1995. Szent Antal-év. Az oroszlámosi templom védőszentje Szent Antal. Egész napos program várja az ide látogatókat. Szabadtéri püspöki szentmisével zárul a megemlékezés.

– 40 év után ebben az évben vehettek részt ismét szentmisén a rábói hívek. Kisboldogasszony napját, szeptember 8-át, a falu búcsújának ünnepét Bogdán József plébános tábori szentmisével szentelte meg.

– 1996. Krekity Olga héttagú szavalóköriussal az oroszlámosi templomban vendégszerrepel.

– Ugyanebben az évben két végző színésznővendék; a zentai születésű Szabó Palócz Attila és Molnár Zoltán az *Igy és némiképp* című előadással mutatkoztak be a híveknek.

– Ebben az esztendőben látott napvilágot egy Rábéről szóló könyv, *Falu a hármasháron* címmel. Ekkor került megrendezésre a faluünnep, Rábé első írásos emlékének 740. évfordulója alkalmából. Az egész napos programon részt vett Tóth János, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete is.

– Ez év októberében Oroszlámoson zajlott le a JMMT Kiss Lajos néprajzi szakosztályának vallási néprajzi konferenciája.

– Majdánt és Oroszlámoson megalakult a Szent Gellért Olvasókör.

– 1997. Magyarországi vendégei voltak a plébániának; Dr. Juhász Antal, a szegedi József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének professzora és hallgatói, hogy falvaink eredete után kutassanak.

– 1997. október 12-én, a Magyarok Nagyasszonya ünnepén könyvbemutatót tartottak a majdáni búcsú miséjén. Gubás Jenő *Veszendő végeken* című könyvét mutatta be Gubás Ágota, amely Majdán falu történetét foglalja magába a kezdetektől napjainkig.

– 1998. A plébánia vendége a Jó Pajtás szerkesztősége.

Mi itt a végeken abban reménykedünk, hogy ez az 1000. évet megért falu 3000 körül is meglesz.

Forrásmunkák:

- Historia Domus Oroszlámos
- Dr. Juhász Antal: Adalékok egy tanyasorról és községi életéről, Szeged, 1998.
- Miodrag Mendragić: Tri verska hrama u Banatskom Arandjelovu, Crkve, 1998.
- Gubás Jenő: *Veszendő végeken*, Tótfalu, 1997.

István-korabeli csatajelenet

A földvári zsidókról

WEISSENBECK József

A zsidók főleg kereskedelemmel vagy kisiparral foglalkoztak, de egy-két család földműveléssel is foglalkozott a Jugoszláv Királyság idején. Kereskedőként ismertek: Krausz József, Hirschl Dávid, Rosenfeld Antónia, Schwartz Antónia, Klein Sándor, Fischer Miksa, Weiss Mór, Hirsch Sándor,

A földvári zsidókról, mint etnikumról, kevés írásos dokumentum maradt ránk. Hogy miért? Mert üldözték őket, nem viselték gondját művelődéstörténeti emlékeiknek sem. Földváron, a Nagy utcán az 1870 körül épült szerény, de impozáns zsinagógával együtt tűntek el az okiratok is 1948-ban, amikor lebontották, hogy épületanyagát felhasználhassák a Szövetkezeti Otthon építéséhez. És a zsidótemető úgyszintén láb alatt volt a vallási és más nemzeti emlékek melőbbi eltüntetésére törekvő egyéneknek. A fasizmus, a holocaust idejében a családokkal együtt semmisültek meg a családi okiratok, fényképek, emlékek is, és a levéltárakban csak véletlenül húzódtott meg egy-egy archivált anyag, ami a zsidóság életkörülményeire, vallási és közművelődési életére utal. Ezek, és az emlékezők elmondásai alapján állíthatjuk csak össze a földvári zsidóság mozaikszert történetét.

Bácsföldvára az első zsidó család – amit hiteles adattal tudunk ez idáig bizonyítani – 1804-ben telepedett le. Petkovics Ferenc mérnök ugyanis 1804. június 27-én egy zsidó családnak is kijelölt egy ház helyet, valószínű a mai Miletic utca és a Milanka Petrović utcakeresztződésnél a 13. szám alatt, amit régóta Weiss-kocsmának/boltnak neveznek.

Az 1820-as népszámlálás alkalmával már 74 mojsiz vallású lakost jegyeznek be. Számuk állandóan növekszik 1880-ig, aztán mind kevesebben élnek Földváron, amit az alábbi táblázat is bizonyít:

Év	Izraeliták száma
1820.....	74
1826.....	108
1857.....	119
1880.....	181
1890.....	164
1900.....	128
1910.....	98
1927.....	32
1931.....	48
1941.....	26(?)

Zsidó esküvő

A második világháború idejében csak az elhurcoltak számát tudjuk a Vajdasági Levéltárban talált adatokból hozzávetőlegesen megállapítani, amely „Naknadne prijava” (utólagos bejelentések) cím alatt található. Összesen 26 név. Radivoj Grujić 21 zsidót említ művében, akiket 1941-ben deportáltak.

A levéltári adatok alapján a feltételezett Weiss családon kívül az első között találhatók a Fischer (1869.), Pillischer (1873.), Löbl (1874.) és az Ofner (1875.) családnevek.

Milyen egyszerű is lenne most kísértélni a zsidótemetőbe, a Sarnyai-ház mögé, a fekete márvány síremlékekről lejegyezni a családneveket, esetleg megszámlálni, hogy hányan pihennek a hantok alatt, ha néhai Ruzsák Imre nem építi be a sírköveket a jelenlegi Miletic utca 9. sz. alatti ház alapjaiba. Így, körülményesebben bár, de 34 családnévet sikerült kiejegyezni különféle okmányokból. Ime a földvári zsidók betűrendbe szedett családnevei:

Bayer, Bröder, Czili, Feingold, Fenyves, Fhan, Fischer, Gádor, Grósz, Haim, Handel, Hauser, Herczog, Hirschl, Hochstras, Holczer, Klein, Kohn, Krauser, Krausz, Kulinyi, Lämpel, Löbl, Lövy, Müller, Ofner, Pillischer, Pollák, Risenfeld, Schwartz, Stein, Steinfeld, Szász, Tamás, Weinberger, Weiss és Wolf.

Grósz Fülöp; rőföskereskedő: Krausz Hugó, Czili Fülöp; gabonakereskedő: Pillischer Albert, Schwartz Dezső; jószágkereskedő: Grósz Fülöp; vendéglősök: Bröder Bernát, Weiss Mór. Schwartz János utcaseprő volt. A sakter, vagyis a rituális jószággyógó Stein Jákob családjának a privilegiuma volt. Ofner Mihály gazdálkodott 1875-ben a vármegye legnagyobb adófizetői közé soroltak. Dr. Löbl Zsigmond köz-ségi orvosként működött a századfordulón.

Teljes jogú állampolgárokká ezen a vidéken 1867-től ismerik el őket, ám szinte minden joguktól megfosztották az izraeli vallásúakat 1941-től, amikor kényszer-munkára, koncentrációs táborokba hurcolták valamennyit. A második zsidótörvény alkalmazásával nem tölthettek be tisztviselői állást, nem lehettek tanítók, tanárok. Kötelezően viselniük kellett bal mellükön a judaizmus jelét, a hatágú Dávid-csillagot.

A földvári zsidóknak külön vallási, oktatási és művelődési egyesületeik voltak: az izraelita status quo hitközségi előjáróság, külön izraelita iskolaszék, valamint a vallási-jótékonyági egyesületük, a Tiszaföldvári Betegsegélyző és Temetkezési Egyesület Chevra Kadischah.

Ezek azonban megérdemlik, hogy mindegyikkel külön-külön fejezetben foglalkozunk.

Repertórium

Összeállította SZABÓ József

Az 1995 májusa óta megjelenő *Bácsországi* vajdasági honismereti szemle IV. (1998) és V. (1999) évfolyamában megjelent írásokról és a szerzőkről adunk összegezést az alábbiakban. Laponként közöljük az áttekintést (I.), feltüntetve az oldalszámot is, majd abcé sorrendben az írások címét sorakoztatjuk fel (II.), végül a szerzők nevét tesszük közzé (III.). Ezzel segíteni szeretnénk az érdeklődő olvasónak abban, hogy könnyebben megtalálhasson egy-egy írást, mint ahogyan tettük ezt a *Bácsország* korábbi évfolymainak esetében is.

BÁCSORSZÁG
(ISSN 1450-6831)

I. ÁTTEKINTÉS SZÁMONKÉNT

IV. ÉVF., 1998/1 – TAVASZ

Tóth Károly festménye (címlap)	1
Térkép – <i>Palics fürdőhelyi térképvázlata (1884)</i>	2
Újabb beköszöntő (Riczy Péter)	3
A Palics fürdő szobán és képekben, <i>Avagy: Szabadka részvétele az 1885. évi budapesti országos általános kiállításon</i> (Magyar László)	3–7
Palics fürdőhelyi térképvázlata (1884) (Magyar László)	8
A Palicsi-tó mikroszervezeteinek első kutatója (Dr. Szöllősi Gyula)	9–10
A Palicsi-tó madárszigetei (Hulló István)	11–12
Kutak a homokpusztán (Kálisp Zoltán)	12
Tóth Károly palicsi festménye (Tolnai Ottó)	13–14
Kuruc és labanc, <i>Madarász Viktor eltűntnek vélt remekműve</i> (Korhecz Papp Zsuzsanna)	15–16
Mai vajdasági magyar néphagyományok (1.): <i>Újratelepítés és társadalomnéprajz</i> (Silling István)	17–18
Vajdaság néprajzi atlasza (Papp Árpád)	18–19
Egy XIX. századi nagybecskereki jótékonyági akció nyomában (Kunkin Zsuzsanna)	20
A tiszaei esperesi kerület plébániáinak és iskoláinak helyzete a XVIII. század közepén (Báth Dániel)	21
Szerbek és magyarok a Tisza mentén (Gulyás László)	22–24

„Ha veszünk, mindnyájan vesszünk el!” <i>A zentai események, 1849. február 2.</i> (Vékony László)	25–26
Dokumentumok (Magyar László)	27–28
Az utolsó Kray báró és Topolya 1848–1849 között (Kocsis Zsuzsanna, Gondi Martina, Rudics Diana, Benedek Gabriella, Dudás Diana, a topolyai Dositej Obradović Gimnázium tanulói)	29–31
Tendenciák a magánhangzók fejlődésében az ómagyar kor végén (Dr. Horváth Máttyás)	32–36
Bácsország-könyvek, <i>Szabadka (1428–1918)</i> , <i>Gymnasium 1747–1997</i>	37
A szerzők	37
A moravica avar kori temető (Riczy Péter)	38
Következő számunk tartalmából	38
Tartalom	38
Fotók (a moravica ásatásokról)	39
Madarász Viktor <i>Kuruc és labanc c.</i> festménye (hátsó borító)	40
Melléklet	
Régi palicsi képes levelezőlapok	

IV. ÉVF., 1998/2 – NYÁR

Az ürményházi római katolikus templom Mária-szobra (fedőlap)	1
Bácska felszínvizei Magyarország 1709-ben kiadott térképén (Hovány Lajos)	2
Búcsú Magyar Lászlótól (Riczy Péter)	3
A hordozható Mária-szobrok és a Mária-lányok viselete (Nagy Abonyi Ágnes)	3–5
István király Kelet és Nyugat között (Dr. Hegedűs Antal)	6–7
Kosztolányi Dezső (?) ludasi festménye (Magyar László)	7
Magyarkanizsa 1848–1849-ben Miloš Dimitrijević emlékiratában (Dobos János)	8–14
Becse vára (Vékony László)	15–17
Királyhalmi terménybeszolgáltatási kötelezettségei 1949-ben (Dr. Horváth Máttyás)	18–19
Cigányzenekarok Palicson (1860–1918) (Magyar László)	20–32
Mai vajdasági néphagyományok (2.): <i>Táplálkozás, viselet</i> (Silling István)	33–35

Vajdasági tudósítások 1793-ból a bécsi Magyar Hírmondóban (Kunkin Zsuzsanna)	35–36	Balázs G. Árpád illusztrációi a Képes Vasárnap c. hetilapban (Kunkin Zsuzsanna)	40–41
Az artézi kutak múlt századi térhódítása a mai Bánátban (Kalapis Zoltán)	36–37	A szabadkai ferences rendház régi Szt. Mihály főoltárképe (<i>Hajek Gothard páter emlékének</i>) (Korhecz Papp Zsuzsanna)	42–43
A szabadkai Népszínház környéke 1848 előtt a talajmechanikai feltárások tükrében (Hovány Lajos)	38–40	A szabadkai városi zeneiskola alapítása (1868) (<i>Levétári adalékok</i>) (Magyar László)	44–46
Jázovai búcsú (Miklós Kornélia, a csókai Vegyészeti–élelmiszeripari Szakközépiskola tanulója)	41	A Ludasi-tó különleges természetvédelmi terület történelmi tervezete (Magyar László)	47
Hajdújárás–Kövágó, Varga-tanya (Ricz Péter)	42	A szőlészet Horgoson (Farkas Ágnes, Túrú Anita, a kanizsai Műszaki Szakközépiskola tanulója)	48–50
Megjelent a Bácsország-könyvek 3. kötete (Szekeres László–Ricz Péter: Szabadka története a régmúltban – Régészeti olvasókönyv)	42	A csókai csata (Móra Ferenc)	51
Fotók (a hajdújárás ásatásokról)	43	A hét sváb (<i>Részlet az író azonos című, 1916-ban megjelent regényéből</i>) (Herczeg Ferenc)	52
A Kosztolányi Dezsőnek tulajdonított festmény (hátsó borító)	44	Vajdaság térképei a Kárpát-medence 1918 előtti tudományos térképezésében (<i>Stegena Lajos újabb könyve kapcsán</i>) (Hovány Lajos)	53
Melléklet		Szabadka és vidéke 1848/49-ben (Szabó József) (Ricz Péter)	53
Gyász (Kunkin Zsuzsanna)	I.	A kanizsa-velebiti bronz és szarmata kori temető (Ricz Péter)	54
Korunk Iványija volt (Magyar László, 1937–1998) (Blazovich László)	I–II.	Fotók (a kanizsa-velebiti ásatásokról)	55
Vesztesége pótolhatatlan (<i>A gyászülésen elhangzott méltatások: Siflis Zoltán, dr. Hegedűs Antal, Zoran Veljanović, Ricz Péter, Boško Krstić, dr. Blazovich László, dr. Bori Imre, Haas Korhecz Rozemari, Tolnai Ottó</i>)	II–VII.	Melléklet	
Pro Urbe-díj Magyar Lászlónak	VII.	Képes levelezőlapok a villamosról	
Részvétnyilvántás (Brindza Károly)	VIII.		
Magyar László saját kezű írása	VIII.		
IV. ÉVF., 1998/3 – ÖSZ		IV. ÉVF., 1998/4 – TÉL	
Szőlőprés (fedőlap)	1	Karácsonyi üdvözlőlap a század elejéről (fedőlap)	1
Térkép – <i>Szelvény Antonius Bauer 1825-ben készített Bács-Bodrog vármegye térképéről, amely Szabadkát és környékét ábrázolja</i>	2	Térkép – <i>A Korabinszky-féle Magyarország-atlasz Bács-Bodrog vármegyét bemutató lapja</i>	2
Szabadka szőlőművelésének története (Szlávic Károly)	3–9	E számunk szerzői	3
Bauer térképe (Lalia Gábor)	3	Tanuljunk belőle, <i>A kerényi németek golgotája</i> (Ricz Péter)	3–4
A bezdáni szüreti ünnepségek nyomában (Dr. Balla Ferenc)	10–14	Bácskai sváb telepések reményei és csalódásai a 18. században (Dr. Hegedűs Antal)	5–6
Borban az igazság, <i>Ahog azt a kocsmárosok látták</i> (Papp Árpád)	15–17	Kempelen Farkas, a bánsági telepítési biztos (Kalapis Zoltán)	7–9
Orbán-napi ünnepségek a múlt században Szabadkán (Vass Géza)	18	A doroszlói németek (<i>Helytörténeti jegyzetek</i> (Kovács Endre)	10–11
A szabadka–palicsi villamosközlekedés (Dr. Sefcsich György)	19–23	A bajmoki németek életéből és történetéből (<i>Részletek egy hosszabb tanulmányból</i>) (Mojzes Antal)	12–18
A szabadkai villamosvasút (K. Juhász Erzsébet)	24–29	Éjjeli madarak (1.) (Franz Hutterer)	19–20
Lóvasút (Kalapis Zoltán)	30	Múlt idők emlékei (Préc István)	21–24
A déli harangszó (Vajnovszki Kázmér)	30–31	Ómoravica történetéből (1.), <i>A falu újratelepítésének 210. évfordulója kapcsán</i> (Magyar László)	25–27
Becskekerek vára (... melyik út vezet <i>Bechkekerekére...</i>) (Dr. Vékony László)	32–33	A ludasi gányók (Lalia Gábor)	28–30
Kis magyar pénztörténet (Dr. Szabolcsi Zsolt)	34–36	Karácsonyi képeslapok (Papp Árpád)	31–32
A Huszita Biblia közép-európai vonatkozásai (Dr. Horváth Mátyas)	37–39	Százéves karácsonyok és újévi szokások a szabadkai újságokban (Kunkin Zsuzsanna)	33
		A szabadkai ferences rendház Szt. Cecília és Szt. Lúcia oltárképe (Korhecz Papp Zsuzsanna)	34–35

Temerin 1848-ban (Kovács Izabella, Magyar Attila, Péter István, Varga Ákos, Varga-Szitár Júlia, a temerini Kókai Imre Általános Iskola tanulói)	36–39
Hibakiigazítás	39
A Korabinszky-féle Magyarország-atlasz Bács-Bodrog vármegyét bemutató lapja (Hovány Lajos)	39
Dokumentum (Magyar László)	40
Dobos János emlékére (1935–1998) (Fodor István)	41
Szép és értékes ajándék az ünnepekre	41
A topolyai szarmata-avar temető (Riczy Péter)	42
Fotók (a topolyai ásatásokról)	43
Szt. Lúcia (hátsó borító)	44

V. ÉVF., 1999 – JANUÁR–FEBRUÁR

Honvédtábor (Cserépi Árpád festménye) (fedőlap)	1
Térkép – A Martonos és Horgos közötti vizek a térképeken	2
Tartalom	2
Az olvasóhoz (Riczy Péter)	3
A szabadkai önkormányzat 1999. évi jubileumi rendezvényei a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából	3
A kaponyai csata – 1849. március 5. (Bakos Annamária, Nagy Torma Marizella, Beredit András, Kovács Martin, a moravicei Id. Kovács Gyula Általános Iskola tanulói)	4–7
A szolnoki csata (Korhecz Papp Zsuzsanna)	8–9
Paganini József az 1848/49-es szabadságharc szabadkai hősi halottja (Horváth József)	9
„Szeged-segedelem s menedék a régiónak 1848–1849-ben”, Vajdaságra vonatkozó dokumentumrészletek Szeged város tanácsának irataiból (G. Tóth Ilona)	10–11
A Martonos és Horgos közötti vizek a térképeken (Hovány Lajos)	12
Éjjeli madarak (2.) (Franz Hutterer)	13–14
Ómoravica történetéből (2.), A falu újratelepítésének 210. évfordulója kapcsán (Magyar László)	19
Szent István-szobor Palánkán (Dr. Horváth Militicsi Szabolcs)	19
Adalékok a nagybecskereki református templom történetéhez (Préc István)	20
Egy tanácskozás márgójára (Kunkin Zsuzsanna)	21
A Bácsország vitaestje	21
Hibakiigazítás	21
A bajmoki ledöntött emlékművekről (Kollár Károly)	22
Felhívás	22
Fotók (a ledöntött bajmoki emlékművekről)	23
Dobokay szolnoki csatát ábrázoló olajfestménye (hátsó borító)	24
Melléklet	
„Akkor hát döntsön közöttünk a kard!”	
Az 1848/49. évi magyar polgári forradalom és	

szabadságharc a Délvidéken (Szloboda János)	I–VI.
Szerbek a forradalomban 1848/1849-ben (Slavko Gavrilović)	VII–XII

V. ÉVF., 1999 – MÁRCIUS–ÁPRILIS

Szent György megöli a sárkányt (fedőlap)	1
Térkép – Vizek Kanizsa és Adorján között	2
Tartalom	3
Beköszöntő (Papp Árpád)	3
Az olvasóhoz (Riczy Péter)	3
Bevezető a hadtörténeti tanácskozáshoz (Sifilis Zoltán)	3
Szent György kultusz (Papp Árpád)	4–6
A szabadkai ferences-rendház Szent György-oltárképe (ikonográfiai bevezetővel) (Korhecz Papp Zsuzsanna)	7–8
Erdélyi testvérvárosunk, Sepsiszentgyörgy (Klamár Zoltán)	8
A Szent György lovagrend (Papp Árpád)	9–11
Marko Kraljević a vajdasági magyarok népköltészetében (Raffai Judit)	12
Szent György kapcsán Szabados Gábor rajztanáról (Kovačev Ninkov Olga)	13–14
A délvidéki lázadók Szt. György téri kivégzése (Papp Árpád)	15–16
Spelletich Bódog, az 1848/49-es szabadságharc szabadkai kormánybiztosa (Vass Géza)	17–19
Vizek Kanizsa és Adorján között a térképeken (Hovány Lajos)	20–22
Kossuth az emigrációban	22
Fotók (Kossuthról)	23
Szent György megöli a sárkányt (hátsó borító)	24
Melléklet	
Együtt a történelemben, Az alföldi mezővárosok etnikai képe a 14–16. században (Blazovich László)	IV.

V. ÉVF., 1999 – MÁJUS–JÚNIUS

Millennium park, Erzsébet királyné szobor	
Szabadka (fedőlap)	1
Térkép – Kapitány-rét a térképeken	2
Tartalom	3
Az olvasóhoz (Riczy Péter)	3
A „magyarok királynéja” (Szedlár Rudolf)	3
Bácsföldvár település névalakjai (Weissenbeck József)	4–6
A Bácság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848 (Kovács Géza)	7–9
Piros története (Uri Ferenc)	10–12
Padé és Takáts Raffael, Egy polihisztor emlékére (Mészáros Zoltán)	12
Az 1848/49-es szabadságharc honvédseregének	

születése (Bona Gábor)	13–15	Bordélyok Földvárán (Weissenbeck József)	VIII.
Mit ír a Bácskai Ellenőr 1895-ben Kiss Ernő haláláról (Kunkin Zsuzsanna)	16–17	ÉVF., 1999 – SZEPTEMBER–OKTÓBER	
Az 1849-es tavaszi hadjárat délvideki csatái, <i>Szenttamás elfoglalása</i> (Horváth Edvárd, Hugyik Rihárd, Mária Leonárd, Pásztor Zoltán, részlet az adatai diákok munkájából)	18	A századvég Zentája 1999 őszén (fedőlap)	1
Kapitány-rét a térképeken (Hovány Lajos)	19–21	Térkép – <i>A Zenta környéki vizek a III. katonai felmérésén</i>	2
Vajdaság hídjai egykoron (Horváth József)	22	Tartalom	3
Fotók (a régi hidakról)	23	Az olvasóhoz (Hajnal Jenő)	3
Erzsébet királyné (hátsó borító)	24	A Zenta környéki vizek a III. katonai felmérésén (Hovány Lajos)	3
Melléklet		A századforduló váró Zenta (Pejin Attila)	4–11
A szabadkai Erzsébet-szobrok rejtélye	I–IV.	Az „aranykor” polgármesterei (Tari László)	12–14
Erzsébet királyné élete és halála (1837–1898) (Niederhauser Emil)	V–VIII.	Zentai hírlapírás a századfordulón (Szloboda János)	15–16
V. ÉVF., 1999 – JÚLIUS–AUGUSZTUS		I. Ferenc József, a magyarok királya Zentán (Balassy Ildikó)	17–20
Szent István lovas szobra (fedőlap)	1	Százhusz éve született és hatvan éve hunyt el Berzenczey Domokos, a „zentai építészeti léptékváltás” építész (Valkay Zoltán)	21–23
Térkép – <i>A Felsőhegy melletti Kalocsa-völgy</i>	2	Kálmány Lajos egy múlt századi rábéli rabéneke és néhány mai rokona (Bodor Anikó)	24–28
Tartalom	3	Feliratos és évszámok keramikák a zentai Városi Múzeum néprajzi gyűjteményében (1826–1937) (Nagyabonyi Ágnes)	29–31
Az olvasóhoz (Riczy Péter)	3	„Ugy jóllaktam zsíros tarhonyával...”, <i>A táplálkozás Tisza menti szokásai</i> (Tripolsky Géza)	31–33
Cimoldali képünkhez: Szent István lovasszobra (Horváth József)	3	Zenta népességének alakulása és körülményei a kiegyezéstől a második világháborúig (Burány Béla)	34–37
A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése (1716–1848), <i>A császári berendezkedés kérdése a Bánságban</i> (Kovács Géza)	4–6	A zentai csata és Savoyai Eugen emlékezete (Valkay Zoltán)	38
Tordai mondások, anekdoták (Dobai József)	6	150 éve történt (Riczy Péter)	38
Szabadka városrendezésének története (Mészáros Piroksa)	7–12	Utolsó (Riczy Péter)	38
A Felsőhegy melletti Kalocsa-völgy a térképeken (Hovány Lajos)	13–14	Fotók (Zentáról)	39
Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak, <i>Adalékok a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához</i> (Kőhegyi Mihály)	15	A zentai csata emlékműve 1999 őszén (hátsó borító)	40
A Tisza-vidéki Újság tudósítása Kaponyáról – 1849 (G. Tóth Ilona)	16–17	Melléklet:	
A szabadságharc bácskai érmészeti emlékei (Gerlovics Szilveszter)	18–19	Zenta pecsétje és címe (Stojnić J. Mirko)	I–IV.
A szabadságharc honvédsége 1849-ben (Bona Gábor)	20–21	A zentai csata dicsőségét hirdető XVII–XVIII. századi emlékek (Gerlovics Szilveszter)	V–VIII.
Görgey Artúr hős vagy áruló? (Hermann Róbert)	22	„Allez! Jáger! Éljen a Haza!” (Papp Árpád)	
Fotók (Világosi fegyverletétel, Hajnal, Ivan Fjodorovics Paszkevics)	23	Bellony László: A tizenhárom aradi vértanú (1900), olajnyomat	
Az első felelős magyar minisztérium (hátsó borító)	24	V. ÉVF., 1999 – NOVEMBER–DECEMBER	
Melléklet		I. Géza király – részlet a magyar Szent Koronáról (fedőlap)	1
A hatalom viszonyulása a prostitúcióhoz a II. világháború előtt és után (Stevan Mačković)	I–IV.	Térkép – <i>Vizek Adorján és Zenta között Müller 1706-os térképén</i>	2
Prostitúció és leánykereskedelem (Lalia Gábor)	V.	Tartalom	3
Magánbűnök, közerkölcsök, <i>Egynemely személyek kicsapongása a múlt század második harmadának végén Szabadkán, valamint a városi polgárok e tárgyban tett írásbeli észrevételei</i> (Papp Árpád)	VI–VII.	Az olvasóhoz (Riczy Péter)	3
		I. Géza király – részlet a magyar Szent Koronáról	

(Magyarázat a fedőlaphoz) (Ricz Péter)	3	A Felsőhegy melletti Kalocsa-völgy a térképeken (Hovány Lajos)
Szabadka Régmúltjából (Eredeti cikk a Dr. Csillag Károly alapította BÁCORSZÁG 1/10/1904. dec. 4-i számából, írta: Iványi István)	4–5	A hatalom viszonyulása a prostitúcióhoz a II. világháború előtt és után (Stevan Mačković)
Doroszló, <i>Település a történelem útvesztőjében</i> (Kovács Endre)	6–7	A hét sváb (<i>Részlet az író azonos című, 1916-ban megjelent regényéből</i>) (Herczeg Ferenc)
A század- és ezredelői vallatása (Weissenbeck József)	8	A hordozható Mária-szobrok és a Mária-lányok viselete (Nagy Abonyi Ágnes)
A lakosság és a demográfiai körülmények Óbecsén 1849 és 1890 között (Pál Tibor)	9–14	A Huszita Biblia közép-európai vonatkozásai (Dr. Horváth Mátyás)
Vizek Adorján és Zenta között Müller 1706-os térképén (Hovány Lajos)	15–17	A kanizsa-velebiti bronz és szarmata kori temető (Ricz Péter)
Rabmunka a Bega-csatornán (Kunkin Zsuzsanna)	18	A kaponyai csata – 1849. március 5. (Bakos Annamária, Nagy Torma Marizella, Beredity András, Kovács Martin, a moravicai Id. Kovács Gyula Általános Iskola tanulói)
Az evangélikus és református hitközségek fejlődése Szabadkán (Horváth József)	19–20	A Korabinszky-féle Magyarország-atlasz Bács-Bodrog vármegyét bemutató lapja (Hovány Lajos)
Bajmók település története a századfordulótól – a gondok, népszaporulat és fellendülés tükrében (Mojzes Antal)	21–22	"Akkor hát döntönsz közöttünk a kard!" Az 1848/49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc a Délvidéken (Szloboda János)
Lénárd Máté szabadkai negyvennyolcas raboskodása (Kunkin Zsuzsanna)	23	A lakosság és a demográfiai körülmények Óbecsén 1849 és 1890 között (Pál Tibor)
Magyar László szerk.: Szabadka igazgatástörténetéből 1428–1918 (Kőhegyi Mihály)	24–25	A ludasi gányók (Lalia Gábor)
Rövid munkaterv a délmagyarországi középkori kereskedelem és kereskedőhelyek kutatásának megvalósítására (Szekeres László)		A Ludasi-tó különleges természetvédelmi terület történelmi szervezete (Magyar László)
25		"Alle! Jäger! Eljen a haza!" (Papp Árpád)
Dátumok és események Zombor történetéből (Kunkin Zsuzsanna)	26	A „magyarok királyánéja” (Szedlár Rudolf)
Fotók Zomborról		A Martonos és Horgos közötti vizek a térképeken (Hovány Lajos)
27		A moravicai avar kori temető (Ricz Péter)
Az aradi váröröng udvara (hátsó borító)	28	A Palics-fürdő szóban és képekben, Avagy: Szabadka részvétele az 1885. évi budapesti országos általános kiállításon (Magyar László)
Melléklet:		A Palicsi-tó madárszigetei (Hulló István)
Útban a zentai csatát követően, <i>Vízépítő szemmel három, 1697-es táborról</i> (Hovány Lajos)	I–III	A Palicsi-tó mikroszervezeteinek első kutatója (Dr. Szölösi Gyula)
Ugróczy Ferenc: Zentai ütközet (Lovászi Józsefné)	IV–V	A szabadkai Erzsébet-szobrok rejtélye (Szedlár Rudolf)
Az utolsó „szent” háború, <i>A zentai csata előzményei és következményei</i> (Ricz Péter)	V–VIII	A szabadkai ferences rendház régi Szt. Mihály főoltárképe (Hajek Gothard páter emlékének) (Korhecz Papp Zsuzsanna)
		A szabadkai ferences rendház Szt. Cecília és Szt. Lúcia oltárképe (Korhecz Papp Zsuzsanna)
		A szabadkai ferences-rendház Szent György-oltárképe (ikonográfiai bevezetővel) (Korhecz Papp Zsuzsanna)
		A szabadkai Népszínház környéke 1848 előtt a talajmechanikai feltárások tükrében (Hovány Lajos)
		A szabadkai önkormányzat 1999. évi jubileumának rendezvényei a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából
		A szabadkai városi zeneiskola alapítása (1868) (levéltári adalékok) (Magyar László)
		A szabadkai villamosvasút (K. Juhász Erzsébet)
		A szabadka-palicsi villamosközlekedés (Dr. Sefcsich György)
		A szabadságharc bácskai érmészeti emlékei (Gerlovics Szilveszter)
		A szabadságharc honvédsége 1849-ben (Bona Gábor)
		A század- és ezredelői vallatása (Weissenbeck József)
		A századfordulótól város Zenta (Pejin Attila)
		A Szent György lovagrend (Papp Árpád)
		A szolnoki csata (Korhecz Papp Zsuzsanna)
		A szőlőszet Horgoson (Farkas Ágnes, Turi Anita, a kanizsai Műszaki Szakközépiskola tanulói)
		A tiszai esperesi kerület plébániáinak és iskoláinak helyzete a XVIII. század közepén (Báth Dániel)
		A Tisza-vidéki Újság tudósítása Kaponyáról – 1849 (G. Tóth Ilona)
		A topolyai szarmata-avar temető (Ricz Péter)
		Az „aranykor” polgármesterei (Tari László)

II. AZ ÍRÁSOK CÍMEI ABÉCÉ SORRENDJÉBEN

A

- A bajmoki ledöntött emlékművekről (Kollár Károly)
- A bajmoki németek életéből és történetéből (*Részlet egy hosszabb tanulmányból*) (Mojzes Antal)
- A Bácsország vitaestje (Lippai Livia)
- A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848 (Kovács Géza)
- A bezdáni szüreti ünnepségek nyomában (Dr. Balla Ferenc)
- A csókai csata (Móra Ferenc)
- Adalékok a nagybecskereki református templom történetéhez (Préc István)
- A déli harangszó (Vajnovszki Kázmér)
- A délvidéki lazadók Szt. György téri kivégzése (Papp Árpád)
- A doroszlói németek (*Helytörténelmi jegyzetek*) (Kovács Endre)

Az artézi kutak múlt századi térfelhódítása a mai Bánátban (Kalapis Zoltán)
 A Zenta környéki vizek a III. katonai felmérésen (Hovány Lajos)
 A zentai csata és Savoyai Eugen emlékezete (Valkay Zoltán)
 A zentai csata dicsőségét hirdető XVII–XVIII. századi emlékérmek (Gerlovics Szilveszter)
 Az 1848/49-es szabadságharc honvédseregének születése (Bona Gábor)
 Az 1849-es tavaszi hadjárat délvédelmi csatái, *Szenttamás elfoglalása* (Horváth Ede, Hugyik Rihárd, Máriás Leonárd, Pásztor Zoltán, részlet az adatai diákok munkájából)
 Az evangélikus és református hitközségek fejlődése Szabadkán (Horváth József)
 Az utolsó Kray báró és Topolya 1848–1849 között (Kocsis Zsuzsanna, Gondi Martina, Rudics Diana, Benedek Gabriella, Dudás Diana, a topolyai Dositej Obradović Gimnázium tanulói)
 Az utolsó „szent” háború. A zentai csata előzményei és következményei (Riczy Péter)

B
 Bajmok település története a századfordulótól – a gondok, népszaporulat és fellendülés tükrében (Mojzes Antal)
 Balázs G. Árpád illusztrációi a Képes Vasárnap c. hetilapban (Kunkin Zsuzsanna)
 Bácsföldvár település névalakjai (Weissenbeck József)
 Bácska felszínvízei Magyarországon 1709-ben kiadott térképén (Hovány Lajos)
 Bácskai sváb telepések reményei és csalódásai a 18. században (Dr. Hegedűs Antal)
 Bácsország–könyvek (Szabadka, 1428–1918; Gymnasium 1747–1997)
 Becse vára (Vékony László)
 Becskerek vára (...melyik út vezet Becskerekére...) (Dr. Vékony László)
 Beköszöntő (Papp Árpád)
 Bevezető a hadtörténeti tanácskozáshoz (Sifilis Zoltán)
 Borban az igazság, *Ahogy azt a kocsmárosok látták* (Papp Árpád)
 Bordélyok Földváron (Weissenbeck József)
 Bücsü Magyar Lászlótól (Riczy Péter)

C
 Cigányzenekarok Palicson (1860–1918) (Magyar László)

D
 Dátumok és események Zombor történetéből (Kunkin Zsuzsanna)
 Dobos János emlékére, 1935–1998 (Fodor István)
 Dokumentum (Magyar László)
 Dokumentumok (Magyar László)
 Dorostói, *Település a történelem útvesztőjében*

E, É
 Egy tanácskozás mágójára (Kunkin Zsuzsanna)
 Egy XIX. századi nagybecskerei jótékonyági akció nyomában (Kunkin Zsuzsanna)
 Együtt a történelemben. Az alföldi mezővárosok etnikai képe a 14–16. században (Blazovich László)

I. Ferenc József, a magyarok királya Zentán (Balassy Ildikó)
 I. Géza király – részlet a magyar szent koronáról (Riczy Péter)
 Erdélyi testvérvárosunk, Sepsiszentgyörgy (Klamár Zoltán)
 Erzsébet királyné élete és halála 1837–1898 (Niederhauser Emil)
 Éjjeli madarak (1.), (2.) (Franz Hutterer)

F
 Feliratos és évszámok kerámiák a zentai Városi Múzeum néprajzi gyűjteményében (1826–1937) (Nagy Abonyi Ágnes)

G, Gy
 Görgy Artúr – hős vagy áruló? (Hermann Róbert)
 Gyász (Kunkin Zsuzsanna)

H
 Hajdújárás–Kövágó, Varga-tanya (Riczy Péter)
 „Ha vesszünk, mindnyájan vesszünk el!”
 A zentai események, 1849. február 2. (Vékony László)

I, í
 István király Kelet és Nyugat között (Dr. Hegedűs Antal)

J
 Jázovai búcsú (Miklós Kornélia, a csókai Vegyészeti-élelmiszeripari Szakközépiskola tanulója)

K
 Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak, *Adalékok a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához* (Köhegyi Mihály)
 Kapitány-rét a térképeken (Hovány Lajos)
 Karácsonyi képeslapok (Papp Árpád)
 Kálmány Lajos egy múlt századi rábai rabéneke és néhány mai rokona (Bodor Anikó)
 Kempelen Farkas, a bánsági telepítési biztos (Kalapis Zoltán)
 Királyhalmi terménybeszolgáltatási kötelezettségei 1949-ben (Dr. Horváth Mátyás)
 Kis magyar pénztörténet (Dr. Szabolcs Zsolt)
 Korunk Iványija volt (Magyar László, 1937–1998) (Blazovich László)
 Kuruc és labanc, *Madarász Viktor eltűntnek vélt remekműve* (Korhecz Papp Zsuzsanna)
 Kutak a homokpusztán (Kalapis Zoltán)

L
 Lénárd Máté szabadkai negyvennyolcas raboskodása (Kunkin Zsuzsanna)
 Lóvasút (Kalapis Zoltán)

M
 Magánbűnök, közérkölcsek, *Egy német személyek kicsapongása a múlt század második harmadának végén Szabadkán, valamint a városi polgárok e tárgyban tett írásbeli észrevételei* (Papp Árpád)
 Magyar László saját kezű írása
 Magyarokanizsa 1848–1849-ben Miloš Dimitrijević emlékiratában

(Dobos János)

Mai vajdasági néphagyományok (1.): *Újratelepítés és társadalomnéprajz*, (2.): *Táplálkozás, viselet* (Silling István)

Marko Kraljević a vajdasági magyarok népköltészetében (Raffai Judit)

Megjelent a Bácsországi-könyvek 3. kötete (Szekeres László – Ricz Péter: Szabadka története a régmúltban – Régészeti olvasókönyv)

Mit ír a Bácskai Ellenőr 1895-ben Kiss Ernő haláláról (Kunkin Zsuzsanna)

Múlt idő emlékei (Préc István)

O, O

Orbán-napi ünnepségek a múlt században Szabadkán (Vass Géza)

Ómoravica történetéből (1.), (2.) *A falu újratelepítésének 210. évfordulója kapcsán* (Magyar László)

P

Padé és Takáts Raffael, *Egy polihisztor emlékére* (Mészáros Zoltán)

Paganini József, az 1848/49-es szabadságharc szabadkai hősi halottja (Horváth József)

Palics fürdőhely térképvázlata (1884) (Magyar László)

Piros története (Uri Ferenc)

Prostitúció és leánykereskedelem (Lalia Gábor)

Pro Urbe-dij Magyar Lászlónak

R

Rabmunka a Bega-csatornán (Kunkin Zsuzsanna)

Részvétnyilvántartás (Brindza Károly)

Rövid munkaterv a dél-magyarországi középkori kereskedelem és kereskedőhelyek kutatásának megvalósítására (Szekeres László)

S

Spelletich Bódog, az 1848/49-es szabadságharc szabadkai kormánybiztosa (Vass Géza)

SZ

Szabadka és vidéke 1848/49-ben (Szabó József)

Szabadka igazgatástörténetéből 1428–1918 (Kőhegyi Mihály)

Szabadka régmúltjából (*Eredeti cikk a Dr. Csillag*

Károly alapította BACSORSZÁG 1/10/1904.

dec. 4-i számából, írta: Iványi István)

Szabadka szölművelésének története (Szlávics Károly)

Szabadka városrendezésének története (Mészáros Pirokka)

Százéves karácsonyok és újévi szokások a szabadkai újságokban (Kunkin Zsuzsanna)

Százhusz éve született és hatvan éve hunyt el Berzenczey Domokos, a „zentai építészeti léptékváltás” építész (Valkay Zoltán)

150 éve történt (Ricz Péter)

„Szeged-segedelem s menedék a régióknak 1848–1849-ben”, *Vajdaságra vonatkozó dokumentumrészletek Szeged város tanácsának irataiból* (G. Tóth Ilona)

Szent György kapcsán Szabados Gábor rajztanáról (Kovačev Ninkov Olga)

Szent György kultusz (Papp Árpád)

Szent István-szobor Palánkán (Dr. Horváth-Militicsi Szabolcs)

Szerbek a forradalomban, 1848/1849-ben (Slavko Gavrilović)

Szerbek és magyarok a Tisza mentén (Gulyás László)

Szép és értékes ajándék az ünnepekre (Szabó József)

T, TY

Tanuljunk belőli, *A kerényi németek Golgotája* (Ricz Péter)

Temerin 1848-ban (Kovács Izabella, Magyar Attila, Péter István,

Varga Ákos, Varga-Szitár Júlia, a temerini Kókai Imre Általános Iskola tanuló)

Tendenciák a magánhangzók fejlődésében az ómagyar kor végén (dr. Horváth Mátyás)

Tordai mondások, anekdoták (Dobai József)

U, Ú

Utószó (Ricz Péter)

„Úgy jölkéntam zsíros tarhonyával...” – *A táplálkozás Tisza menti szokásai* (Tripolsky Géza)

Újabb beköszöntő (Ricz Péter)

Útban a zentai csatát követően, *Vízépítő szemmel három, 1697-es táborról* (Hovány Lajos)

V

Vajdaság hidjai egykoron (Horváth József)

Vajdaság néprajzi atlasza (Papp Árpád)

Vajdaság térképei a Kárpát-medence 1918 előtti tudományos

térképezésében (Stegena Lajos újabb könyve kapcsán)

(Hovány Lajos)

Vajdasági tudósítások 1793-ból a bécsi Magyar Hírmondóban (Kunkin Zsuzsanna)

Vesztesége pótolhatatlan (Gyászülésen elhangzott méltatások:

Siflis Zoltán, dr. Hegedűs Antal, Zoran Veljanović, Ricz Péter,

Boško Krstić, dr. Blazovich László, dr. Bori Imre, Haas Korhecz

Rozemarij, Tolnai Ottó)

Vizek Adorján és Zenta között Müller 1706-os térképén (Hovány Lajos)

Vizek Kanizsa és Adorján között a térképeken (Hovány Lajos)

Z, ZS

Zenta népességének alakulása és körülményei a kiegyezéstől a

második világháborúig (Burányi Béla)

Zenta pecsétje és címere (Stojnić J. Mirko)

Zentai hírlapírás a századfordulón (Szloboda János)

Zentai ütközet (Lovászi Józsefné)

III. A SZERZŐK

- 1998 (háromakkal)
- 1999 (hónapokkal jelölve)
- csak fotó

B

Bakos Annamária (Moravica) Jan.–febr.

Balassy Ildikó (Zenta) Szept.–okt.

Balla Ferenc dr. (Bezdan) 3.

Bárt Dániel 1.

Beredity András (Moravica) Jan.–febr.

Blazovich László dr. (Szeged) 2., Márc.–ápr.

Bodor Anikó (Zenta) Szept.–okt.

Bona Gábor (Budapest) Máj.–jún., Júl.–aug.
Brindza Károly (1919–1999) (Szabadka) 2.
Burány Béla dr. (Zenta) Szept.–okt.

D
Dobai József (Torda) Júl.–aug.
Dobos János (1934–1998) (Kanizsa) 2.
Dudás Diana (Topolya) 1.

F
Farkas Ágnes (Kanizsa) 3.
Fodor István (Zenta) 4.
Főző József (Szabadka) 3*.
Fraknoi Vilmos (1843–1924) 4.

G
Gavrilović, Slavko (Újvidék) Jan.–febr.
Gerlovics Szilveszter (Szabadka) Júl.–aug., Szept.–okt.
Gondi Martina (Topolya) 1.
G. Tóth Ilona (Szeged) Jan.–febr., Júl.–aug.
Gulyás László (Szeged) 1.

H
Hajnal Jenő (Zenta) Szept.–okt.
Hegeđus Antal dr. (Szabadka) 2., 4.
Hegeđus Kovácsécs Katalin dr. (Szabadka) 4.
Herczeg Ferenc (1863–1954) 3.
Hermann Róbert Júl.–aug.
Horváth Edvárd (Ada) Máj.–jún.
Horváth József (Szabadka) 1*, 2*, 3*, 4*, Jan.–febr., Máj.–jún., Júl.–aug., Nov.–dec.
Horváth Mátys dr. (Királyhalom) 1., 2., 3.,
Horváth Militsi Szabolcs dr. (Szabadka) Jan.–febr.
Hovany Lajos (Szabadka) 2., 3., 4., Jan.–febr., Márc.–ápr., Máj.–jún., Júl.–aug., Szept.–okt., Nov.–dec.
Hugyik Rihárd (Ada) Máj.–jún.
Hulló István (Szabadka) 1.
Hutterer, Franz (Németország) 4., Jan.–febr.

I
Iványi István (1845–1917)

K
Kalapis Zoltán (Újvidék) 2., 3., 4.
K. Juhász Erzsébet (Budapest) 3.
Klamár Zoltán (Zenta) Márc.–ápr.
Kocsis Zsuzsanna (Szabadka) 1.
Kollár Károly (Bajmok) Jan.–febr.
Korhecz Papp Zsuzsanna (Szabadka) 1., 3., 4., Jan.–febr., Márc.–ápr.
Kováčev Ninkov Olga (Szabadka) Márc.–ápr.
Kovács Géza Máj.–jún., Júl.–aug.
Kovács Endre (Doroszló) 4., Nov.–dec.
Kovács Izabella (Temesvár) 4.
Kovács Károly (Horgos) 2*.
Kovács Martin (Moravica) Jan.–febr.
Kóhegyi Mihály (Baja) Júl.–aug., Nov.–dec.
Kunkin Zsuzsanna (Szabadka) 1., 2., 3., 4., Jan.–febr., Máj.–jún., Nov.–dec.

L
Lala Gábor (Szabadka) 3., 4., Júl.–aug.
Lovász Józsefné Nov.–dec.

M
Mačković, Stevan (Szabadka) Júl.–aug.
Magyar Attila (Temesvár) 4.
Magyar László (1937–1998) (Szabadka) 1., 2., 3., 4., Jan.–febr.

M. Megyeri Pál (Szabadka) 2*.
Máriás Leonárd (Ada) Máj.–jún.
Mészáros Pirok (Szabadka) Júl.–aug.
Mészáros Zoltán (Padé) Máj.–jún.
Miklós Kornélia (Horgos) 2.
Mojzes Antal (Bajmok) 4., Nov.–dec.
Móra Ferenc (1879–1934) 3.

N
Nagy Abonyi Ágnes (Zenta) 2., Szept.–okt.
Nagy Torma Manella (Moravica) Jan.–febr.
Németh Mátys (Újvidék) 2*.
Niederhauser Emil (Budapest) Máj.–jún.

P
Papp Árpád (Szabadka) 1., 3., 4., Márc.–ápr., Júl.–aug., Szept.–okt.
Pál Tibor (Öbese) Nov.–dec.
Pásztor Zoltán (Ada) Máj.–jún.
Pejin Attila (Zenta) Szept.–okt.
Péter István (Temesvár) 4.
Préc István (Nagybecskerek) 4., Jan.–febr.

R
Raffai Judit (Szabadka) Márc.–ápr.
Ricz Péter (Szabadka) 1., 2., 3., 4., Jan.–febr., Márc.–ápr., Máj.–jún., Júl.–aug., Szept.–okt., Nov.–dec.
Rudics Diana (Topolya) 1.

S
Sefcsich György dr. (Szabadka) 3.
Siflis Zoltán (Szabadka) Márc.–ápr.
Silling István dr. (Doroszló) 2.
S. Kiss Ágnes (Szabadka) 3*.
Stojnić, J. Mirko (Újvidék) 3., Szept.–okt.

SZ
Szabó Attila (Szabadka) 1*, 2*.
Szabó József (Topolya) 1., 2., 3., 4.
Szabolcski Zoltán dr. (Csantavér) 3.
Szedlár Rudolf (Csantavér) Máj.–jún.
Szekeres László (1931–1997)
Szénási Oszkár (Zenta) Szept.–okt.*
Szlávics Károly (Szabadka) 3.
Szloboda János (Zenta) Jan.–febr., Szept.–okt.
Szölösi Gyula dr. (Szeged) 1.

T
Tari László (Zenta) Szept.–okt.
Tolnai Ottó (Pálcis) 1.
Tripolsky Géza (Zenta) Szept.–okt.
Túró Anita (Kanizsa) 3.

U
Úri Ferenc (Újvidék) Máj.–jún.

V, W
Vajnovszki Kázmér (Erdély) 3.
Valkay Zoltán (Zenta) Szept.–okt.
Varga Ákos (Temesvár) 4.
Varga-Szitar Júlia (Temesvár) 4.
Vass Géza (Szabadka) 3., Márc.–ápr.
Vékony László dr. (Csantavér) 1., 2., 3.
Weissenbeck József (Bácsföldvár) Máj.–jún., Júl.–aug., Nov.–dec.

Egy szabadkai kortárs visszaemlékezései Petőfiről

KUNKIN Zsuzsanna

Se szeri, se száma a Petőfiről szóló irodalomnak, de még mindig akad egy-egy írás, mely újat adhat a legnagyobb magyar költőről és egyben magáról a kortárs szerzőről is, aki még a XIX. század végén írta meg emlékeit a Petőfi Sándorral együtt töltött időkről.

Hatvani Lajos *Igy élt Petőfi* című kimerítő, kötkötetes monográfiájában van egy mondat, amelyben a szerző feltételezi, hogy Petőfi az 1840-es évek elején gyakran találkozhatott Török Zsigmonddal, *kinek Szabadkán a múlt század nyolcvanas éveiben megjelent EMELEK s APRÓ FÉNYEK* című kötetét bizonyára érdekesek lehetnek, sajnos a főváros könyvtáraiban fellelhetetlenek.

Hatvani Lajos (1880–1961) Petőfiről szóló alapos, számtalan dokumentummal ellátott életrajzát 1955 és 1957 között adta ki először. Az idézett mondat arra ösztönöz bennünket, hogy utána nézzünk annak, hogy Szabadkán a Városi Könyvtárban meg van-e Török Zsigmond két szóban forgó műve, amelyekhez Hatvani Petőfi életrajzáának írásakor nem tudott hozzájutni. Ha könyv alakban nem is, de a *Szabadkai Közlöny*ben megtaláltuk azt a 48 portréból álló cikksorozatot, amelyet Török *APRÓ FÉNYEK* címmel 1891 májusától Ozman álnévvel 27

számon keresztül a XIX. század magyar íróiról, politikusairól, szabadságharcosairól és a közélet nagyjairól jelentetett meg.

Török Zsigmond az egyetlen szabadkai, akiről pontosan tudjuk, hogy Petőfivel közvetlen kapcsolatban volt 1845 körül; később, mint látni fogjuk, egy újjvédiki kortársról is szó esik. Török Zsigmond nem volt szabadkai születésű, csak mintegy tíz évig élt Szabadkán. Szolnokon született 1826. január 22-én. Jogászai pályát választott, de közben élénk érdeklődést tanúsított az irodalom iránt. Petrik Géza (1845–1925) bibliográfus szerint 1845-ben a *Honderű* című irodalmi divatlappa írt, és 1846 elején Petőfivel együtt a *Pesti Divatlap*nak volt a segédszerkesztője. A honvédség szervezőkerekébe került a magyar hadseregbe. 1848 októberében a móri csatában mint főhadnagy került fogságba. Innen a königgrätzi várba internálták, ahol Komárom feladásáig volt. A szabadságharc bukása után mint színész próbált új életet kezdeni, majd 1862-től Nógrád megyében esküdtnek neveztek ki. Köz- és váltójogi diplomájának megszerzése után 1882-ben királyi törvényszéki bíró lett Szabadkán. 1890. december 28-ától 1892. február 7-ig felelős szerkesztője volt a *Szabadkai Közlöny* című társadalmi, szépirodalmi, kritikai és

közgazdasági hetilapnak, amely 1876 és 1906 között jelent meg. Az újságban vezércikkeit, tárcáit, zenekritikáit, verseit és kupléit is közzétette.

A szerkesztő Török Zsigmond a hetilapban közzétett *APRÓ FÉNYEK* című sorozatban lexikonszerű felsorolásban, ábécé sorrendben, Almási Pál negyvennyolcas politikustól kezdve Liszt Ferencen és Petőfin keresztül Zsedényi Edeárd miniszteri tanácsosig 48 írást jelentetett meg kortársairól. A sorozat elindításánál *Beköszöntő* címmel többek között ezt írja: „Az olvasó ne keressen hosszadalmas életrajzokat, mert ehhez nem elég nyomda festékkel, sem elég tehetséggel nem rendelkezem; rövid epizódokkal fog találkozni, még pedig tömjén füst nélkül; a fény mellett olykor megjelenik az árny is, ami azonban még inkább fokozza az előbbi.”

A körülötte összeomló 1849 utáni világ farkaskerkölce Török Zsigmondot hiperkritikussá teszi. Az újságírók azon sorából került ki, akik vívniolba mártott tollukkal kíméletlen írásokat jelentettek meg a kor megbecsült, elismert és köztiszteltnek örvendő egyéniségeiről. A 28-as számot viselő rövid írás Liszt Ferencről, melyet teljes egészében idézünk, tipikus példa erre: „1841. évben, alig 30 éves korában diszkarddal öveztek körül derekát Pesten a régi jó táblabírák. Ezután elhagyta hazáját, elárastotta az egész művelt világot művészetének dicsőségével, csak Magyarország felől tudott annyit, hogy Bécs Ausztriában van! Különbösen nagyon teledékeny volt, 70 éven át elfeledett – magyarul megtanulni!

I. évfolyam.

Szabadkán, 1876. július 30-án.

31. szám.

Szabadkai Közlöny.

Társadalmi, szépirodalmi, kritikai s közgazdasági hetilap.

Előfizetési díj helyben:		Szerkesztő iroda: 1. kőr, 141. sz. alatt Markovits-tele ház, hova a lap szellemi részét illető közlemények juttathatók.		Előfizetési díj vidékre:	
Szabadkára	1 ft 10 kr.	Kiadó hivatal: Schlesinger Sándor könyvnyomdájában, hova az előfizetésnek a külföldiek.	Hirdetési díj:	Negyedévre	1 ft 20 kr.
Füredre	2 ft 20 kr.	Egy 1. kőrre 5 kr. többlet:	Bérelési díj: 50.	Félévre	2 ft 40 kr.
Egész évre	4 ft 40 kr.	Egy 1. kőrre 10 kr. többlet.	Nyitási díj: 10.	Egész évre	4 ft 80 kr.

47 szám ára: 10 kr.

Megjelenik e lap minden vasárnap.

Egy szám ára: 10 kr.

Előfizetők felvételnek: Schlesinger Sándor kiadójához könyvnyomdájában. Előfizetési hely: Sándor Simon, Scheller és Hojás és Obblath Leo urak könyvkereskedésében. Vidéki előfizetőknek előfizetésük beküldésére legalkalmasabb az 5 kőr postautalvány.

Egyszer mégis eszébe jutott születési helye Sopron, s ennek öröme kimutatta, hogy magyar zene nem létezik csak cigány zene van!

Mikor aztán az 0-ás lissztel együtt a kenyér liszt is kezdett fogyatékán lenni, kegyeskedett haza látogatni, és a cigány zene művelésére a nemzeti konszervatórium igazgatóságát címével, rangjával és azzal járó busás évi fizetésével elfogadni!

Hálálul ezért minden évben két hónapot töltött a fővárosban, a többi 10 hó alatt a pápa lábánál imádkozott érettünk!

Ha nemzeti pantheonunk elkészül, igen szívesen fogadjuk hült tetemét, csak szívét legyen kegyes valahol külföldön diszkálni!

Ezt írta Török Zsigmond László Ferencről. Még mielőtt azonban ideznénk a Petőfiről szóló írást, hadd jegyezzük meg azt, hogy Petrik úgy tudja, Török 1885 után halt meg. Mi most annyit pontosíthatunk, hogy megállapítjuk: Török Zsigmond 1892 februárjában még felelős szerkesztője volt a Szabadkai Közlönynek. Hogy ekkor már beteg volt, azt egy 1892. január 10-én megjelent cikkből tudjuk. A február 7-én megjelent 6. számot még ő, a 7. számot már Schlesinger Sándor lapfajlagos és kiadó szerkesztette. Török Zsigmond elhalálozása évének megállapítására irányuló kutatásaink egyelőre még eredménytelenek. Eddig leszögezhetjük: 1891 után halt meg.

Végül idézzük Török Zsigmond írását Petőfiről a Szabadkai Közlöny 1891. szeptember 27-én megjelent számából (39. szám, 23. oldal):

Apró fényképek.

Ozmantól.

XXXVII.

Petőfi Sándor.

Sokan irtak már Petőfiről életrajzot, a kik ép úgy ismerték őt, mint az egyszerű katona a kávé.

Beranger felül, ki közel 60 évig volt nemzetének költője Franciaország szívében Párizsban; századokon át irhat az utókori életrajzokat, de életrajz adatokat Petőfiről, ki fénylő üstökösként jelent meg és tűnt el – csak egy egyné sorralhat fel, ki vele együtt élt az azt a rövid néhány évet, mely alatt a Petőfi név kinyomatva csak világot látott is.

A ki bármilyen téren is halhatatlanná teszi nevét, az ezzel együtt a kíváncsi tömeg előtt kitárja házi szentélyének tűzhelyét is és elkészülve lehet rá, hogy minél dicsőbb alkottással ajándékozta meg embertársait, ez a kíváncsi tömeg annál tolakodóbb, annál szemtelenebb, nemcsak élés kamaráját vizsgálja át de behatol szíve rejtélyébe is és az közülük a legboldogabb, ki a legnagyobb fölött is fedezhet fel benne.

Ezzel sem elégszenek meg, halála után szétboncolják hült tetemét, megvizsgálják szívét, anatómisálják koponyáját, ha valjon ott, vagy az agyrendszerben nem fedezhetnek-e fel valami hiányt, mely igazolná, hogy csakugyan örült volt az egyné, ki annyi kincsekkel ajándékozta meg a halálátlan nemzedéket.

Ez a halhatatlanság átka!

Ebből nincs kivétel, ennek ép úgy alá volt vetés Nagy Sándor, mint Szekespeare, vagy Petőfi.

Kevesen élnek már, kik abból a korból ismerték Petőfit, mint én.

1841-ben Kecskeméten a kegyesen-dieknél hallgattam a 6-ik osztályt, akkori elnevezés szerint a poezist.

Ez időben Abadai színtársulata működött Kecskeméten, ennek volt színlap, illetve szék és asztal hordozója Borostyán, valódi néven Petrovics Sándor

Afféle diákos embereknek – ha egy vidéki városban Thalia felüti sátorát, – első teendőjük a színlaposztóval barátságot kötni, ez a legjobb és legkönnyebb mód az annyira kedvelt és oly mámorító búzájával kecsegtető színpali titkok birtokába jutni.

Ugy tevők én is Durum Károly iskola társammal együtt, mivel egy helyen voltunk kosztos és szállásos.

Mint unikumot megemlítem, hogy ő Újvidékről magyar, – én meg Szolnokról német nyelvre mentünk Kecskemétre; de szállásos is oly helyen valánk, hogy a gazda csak magyarul, neje pedig németül beszélt; s minthogy nem igen értették egymást, józan fővel mindig civődtek, csak akkor békült ki, ha becsíptek, s minthogy a házi béke áldása 6 gyermekben nyilvánkozott, ennek kedvéért igen gyakran becsíptek.

Borostyánnal aztán csakugyan közelebbi ismeretségbe is léptünk, különösen én egészen jó lábon álltam vele; nem volt oly nehéz színpadi kellék, a mit nálunk közbenjárásommal meg nem kaptam, azonfelül, ha iskola óra után jött, rendszeren megosztottam vele uzsonnámat; s mind ezt csak azért, hogy egyszer beszélhessek a társulat hős színészével, Déési Zsigával, ki akkori időben bálványja volt a vidéki közön-

ségnek, én pedig Griseldis Perciváljában egészen belé boldondultam.

De az én Sándor barátom – ki szinte egész a rajongásig tisztelte az öreg Déesit – nem igen bízott a találkozás szerencsésével, ha csak kedvéért le nem iszom magam, mert az öreghez* – ugymond – csak bekapott állapotban lehetett közel férni.

Nem is lett aztán belőle semmi.

Ekkor találkoztam életemben először Petőfivel, Borostyán név alatt.

Őszintén szólva, az első behatás nálam, nem volt rá nézve kedvező.

Alárendelt helyzete, nyomaszkodó anyagi körülményei, – különben sem rokonszenves vonásait – majdnem torznak, egész valóját züllöttné tüntették fel.

Életrőiről azt állítják, hogy Petőfi már akkor sokat tanult, – e tekintetben csak annyit mondhatok, hogy ha tanult is, ez ugyan nem látszott meg rajta, sőt társalgása, egész magaviselete inkább a műveltség primitív fokáról tanuskodtak.

Az 1843-ik évi diétán Pozsonyban ismét találkoztunk; ez időben az ottani színtársulatnak volt tagja, ekkor néhány költeményét már nyomtatásban is megjelent Penyegei Kis Sándor álnév alatt; de a színművészet tekintetében most is csak ott volt, hol azelőtt 2 évvel Kecskeméten; ennek dacára azonban már akkor mutatkoztak rajta a tanulmány és ebből eredett önérzetnek nagyon is felismerhető jelei; a ligetben, hol a szinkör volt, a Lisznyai Kálmán társaságában, örökké elsétálgattam vele; szegény Kálmánnak éltető szelleme volt a költészet, Petőfi azonban nem igen szeretett erről beszélgetni; kedvencz témája kiválság a színészetről, erről óráhosszat képes volt a legnagyobb hűvel és lelkesedéssel szónokolni, lelkeinek egyetlen vágya volt kitűnő drámai színészszé válni, Egresit megközelíteni, szóval nagy írók alkotásait a színpadon megörökíteni.

Időközben azonban Pozsonyban is elűnt és újra csak 1845-ben találkoztam vele Pesten.

Ekkor már a Vachot Imre által szerkesztett „Pesti Divatlap”-nak volt segéd szerkesztője, 12 ezüst forint havidíj és ingyen ebéd mellett.

* Alig volt akkor 30 éves, de a színészetnél példátlan érczes organumáért általános öreg címmezt tiszteltetett.

Később hat hétig a Dohány-utczában egy szobában is laktunk és így alkalmam volt Petőfit közelebről megismerhetni. Azok minden esetre igen nagyon család-nak, kik Petőfit bordalait után itélvén meg, őt iszákosnak, vagy plane részesegnek tartot-ták; bort vagy sört alig ivott, csakis a feketé-kávét és az erősen rumozott teát kedvelte. Ingerleny, mások véleménye iránt tü-relmellen, de áldott jó szívű és hü barát volt, ő szeretett másokat viccelni, de saját személyét illetően nagyon érzékeny volt, kisebb sértéseket feledezt, de ha valaki ki-uságában, becslésében, vagy hazafiságá-ban bántotta meg, azzal örökre leszámolt, példa reá következő költeménye:

"Isten veled te elpártolt barát,
Vesztett ebként, ki szivem megmarad."
Isten veled! stb. mely bizony, bár mint iparkodjannak is életiről elpálistolni, Jókai-hoz volt intő; meg keletkezéséről is van tudomásom, ez azonban nem e hely kere-tébe tartozik.

Daczára, hogy az életben nagyon is prózái volt, – lévén neki jó ismerősivel szemben az ostoba, marha, számár címek igen kedvencz epithetumai – a legnagyobb mértékben szerelmes természetűt bírt, a mely az első látásra lángra lobbant szívé-ben, a minek aztán olykor igen komikus utójátéka is volt; például mikor Kappel bankár leányát, később néhai gróf Lónyai Menyhért nejét a páholyban meglátván, másnap atyjától megkérte, e hirt azonban ő maga mindig kóhólnak állította és nem is igen szerette, ha valaki előhozta.

Csekély dolgokkal is igen könnyen le-kötelezhető volt, például ha valaki jó kedvet akart neki csinálni, csak engedte magát ál-tala a biliárdon megveretni; pedig ehhez példátlan ügyetlenség kellett, miután Petőfi a botrányig rosszul játszott úgy ezt, mint minden játékot a világon.

Mig együtt laktunk édesanyja egy tisz-tes maltrona, ki már akkor özvegy volt; gyakran meglátogatta Petőfit és valóban elbámultam azon gyengédségen, azon gyermekies oadadól szereteten, mellyel e vad és mondhatni zabolátlan, a legcseké-lyebb ok miatt mindenkin keresztül gázoló ifjú, jó öreg anyját fogadta, ölelte és arczát, kezét csókolgatta.

Ellenli, – mert ilyenek bizony sokan voltak, legutóbb maga szerzett magának, – ha látták volna őt anyja mellett, talán ki-békültek volna vele.

Ily találkozás után 24 óráig Petőfi sem sértő, sem sérthető nem volt.

Apróságokban azonban a kiállhatatlan-ság sekrét s igaztalan volt, ily csekély-ség miatt váltunk is meg egymástól.

Ki volt közöttünk kötvé, hogy gyertyát (akkor még szesbeni fagygy gyertya járt) felváltva tartozunk beszerezni, de ezt az én Sándor laktársam akként értelmezte, hogy

ma vigyek én, holnap majd nem víz ő; ezzel kénytelen is valék, mert ha nem gon-doskodtam gyertyáról, akkor nem csak hogy setétben valék kénytelen lefeküdni, de ha Petőfi haza jött a számár, ostoba, marha czimeket fél éjszaka végig kellett halgatnom; ezért én szorgalmasan hord-tam is hazafele a gyertyát a frakk zsebben; történik egyszer, hogy mikor haza megyek úgy 11 óra felé, már akkor Petőfi otthon ágyában heverve borzasztó pipafüst közt, gyertya világ mellett olvasgat ágyában, mid-őn azonban a folyosón léptemet hallotta közeledni, egyszerre elfújta a világot és mikor beléptem, már akkor horkolt; kértem tőle gyertyát, először összeszedett, hogy felköltöttem, azután később kinevetett, s mikor a gyertyát erővel megakartam gyuj-tani, be dobta az éji edénybe.

Ezen össze kaptunk, Petőfi másnap bepakolt s következő ékes szavakkal bu-csut vett a kapufélfától:

"No te barom, ha nem tudtad megbe-csülni azt a disznó szerencsét, hogy olyan

Petőfi lakása a Dohány utcában

emberrel lakhatol együtt mint én, most itt hagylak, de büntetésül kifized az egész házbért!"

Szervusz!!

Másnap mikor a Pilvaxban panaszo-ltam Sándornak ezt az impertinentiáját, ráa-dásul még kinevettek.

Nagyon jó színésznek tartotta magát, míg végre Egresi kieszközte, hogy "Sző-kött katoná"-ban Gémesi szerepében fel-léphetett; ebben aztán meg is bukott ugy, melyhez hasonlót a nemzeti színház kö-zönsége sem azelőtt, sem azután nem lá-tott.

De jaj is volt annak, a ki ezt előhozni merte.

Utóljára 1848-ban találkoztam vele Pesten az "Arany sas" vendéglőben, én már tiszt voltam, ő oda jött ebédre, ha jól emlékszem Lauka Gusztáv, kérdezte tő-le, hogy mint honvédek kell-e okvetlenül kutyakráglit (értsd nyakkendő) viselni, én igennel feleltem.

No öcsém! szóló ő, akkor csak mentsé-tek meg a hazát nyakkendővel, én ugyan nem leszek ott!...

Bár szavának állott volna!
De nem!

Ő volt;
nemzetének legelső költője!
Lett

szabadágsharczának kimagasló hőse!
A "troubadurok" korszaka óta, ám mu-tasson fel ehhez hasonló alakot, a vén Eu-ropa.

És mind ezt akkor jósolta meg, mikor még az egész világ a szolgádság békőiben nyögött és az emberek örök békéről ál-modoztak.

„Anyám az álmok nem hazudnak,
Takarjon bár a szemfedél
Dicso neve költő fiadnak
Anyám soká örökre é!
majd

Ha majd minden rabszolga nép!
Jármát megunva síkra lép,
És a zászlónak eme szent jelszóval:
Világabszadság!

Ott essem el én
A harc mezéjén,
Ott folyjon az ifjú vér szivemből! stb.
Gyönyörűen szónokolt annak idején Jókai, a nagy költő és hős emléksobránál, csak helytelen volt, hogy beszédében je-lezte az álláspontot is, melyet nézete sze-rint az elhunyt, az ország államiságában je-lenleg elfoglalta.

A nagy embernek multja a történetészé, de szellemmé vált egyénisége be nem von-ható a jelen kor gyaró keretében.

Különb emlékszóbor! emléksbeszéd!
Vanitas vanitatum!!
Petőfi emléke a magyar nemzet szívé-be van vésvé és ez örök!

Forrásmunkák:
Budapest Akadémiai Kiadó, 1967. II. javított kiadás
A kötetek ma már megtalálhatók a Budapesti Orszá-gos Széchényi Könyvtárban.

A szabadságharc egyetlen bácskai pénztörténeti emléke

Szabadkai papírszükségpénz 1849-ből

GERLOVICS Szilveszter

Az 1848–49-es magyar szabadságharc pénzei között pénz- és helytörténeti szempontból egyaránt értékes helyet foglalnak el a papírszükségpénzek. Létjérőjüktől – mint általában minden szükségpénz esetében –, a közfoglalmú pénz elégtelenségének köszönhetik.

Az 1848–49-es szabadságharc kusza gazdasági és politikai viszonyai között gyakran keletkezett zavar a hadművelleti területek ipari központjainak pénzforgalmában. Ezt csak telétte az állami pénzellátás ingadozó termelékenységű, ami különösen az apró címletű váltópénz készítésében mutatkozott. A változó hadiszerencse következtében állandóan költözködő bankoprészek a kedvezőtlen feltételek és a papírhány miatt 1849-ben már többnyire csak nagy címletű, 2, 5, 10 és 100 forintos bankjegyek készültek. A nagy címletű Kossuth-bankókkal viszont, amelyekkel a katonák zsoldját és az ellátásukhoz szükséges beszerzést fedezték, nem lehetett a mindennapi élet vásárlásait gördülékenyen lebonyolítani. Ennek bankódarabolás lett a következménye, vagyis gyakran fordult elő, hogy vásárlás alkalmával a bankókat kettő, négy, sőt nyolc arányos részre szaggatták szét, hogy krajcáros címletű fizetési eszközök jussanak. Az így keletkezett darabokat naponta, címletenként bankjegy nagyságúra összeragasztották és a bankok által megbízott kereskedők ép bankjegyekre átváltották.¹ Az aprópénzhiányhoz az is

hozzájárult, hogy aki csak tehette, a fém-pénzeket (főleg az ezüsből vertet) megőrizte és igyekezett megszabadulni a bizonytalan értékű bankóktól. „Az ezüstpénznek bűnös eldugása s ezáltal a napi pénzforgalomban előidézett akadályok a kormánynak kötelességül tévők arról gondoskodni, hogy e bajon lehetőleg segítve legyen” – tudatja a 15 és 30 krajcáros kincstári utalványok forgalombatételét a Közlönyben 1849. január 23-án közzétett rendelet.² A Kossuth-kormány minden igyekezete ellenére azonban az aprópénzhiány nem enyhült. A tarthatatlan állapot végül arra kényszerítette az érintett helyi hatóságokat, kereskedőket, iparosokat és vendéglősöket, hogy papírszükségpénzt bocsássanak ki. Ezek közös lényege, hogy kibocsátójuk kötelezettiséget vállalt, miszerint fizetesképpen visszafogadja a papírpénzeket, beváltásukkor árut vagy törvényes fizetőeszközt ad ellenértéként.

Az 1848–49-es papírszükségpénzek kibocsátása földrajzilag három országrészre oszlott. A kiadások zöme a felvidéki bányavárosok, ipartelepek hadműveléssel érintett területére esett. A másik a Déli-Kárpátok szénben és kohászati anyagban gazdag ipartelepeire tevődött. A harmadik pedig a Drávától délre, a horvátországi kereskedelmi központok területét foglalta magában. Szabadka e gazdag, élénk pénzforgalmat lebonyolító területeken kívül esett. Mi okozhatta mégis, hogy a mezőváros

magisztrátusa is papírszükségpénz kibocsátását kényszerült fontolóra venni?

1849 márciusának első napjaiban rendkívüli helyzet állt elő Szabadkán. A Zombor bevételét után Szabadka felé nyomuló császár-hű szerb csapatok megállítására, a városban mintegy 12 ezer főből álló rendes és mozgó csapatok összpontosítására került sor. Gaál László alezredes, aki március 4-én vette át Szabadka katonai parancsnokságát, megszervezte a város védelmét. Miután a város körül elhelyezte a szükséges figyelőhadtesteket, március 5-én reggel, mintegy három és fél ezer főből álló dandárjával Bajmók felé vonult, ahol a kaponyai csárdánál megütközött a szerb hadal, egészen Nemesmilicsig futamítva meg azt.³ A győzelmes csata után a magyar sereg ismét a városban talált szállást. Ellátásuk, rendszeres élemezésük hatalmas terhet rótt a városra. Elfogyott az aprópénz. „Nagyobb értékű papírpénz elég fordult meg a katonaság kezében, de ezt kisebb kiadásokra nem lehetett felhasználni; s emiatt nem egyszer kellemetlen összetűzés és veszekedés is fordult elő.”⁴ A fennakadás megszüntetésére Kuluncsics István polgármester és Jósics Boldizsár főkapitány március 10-én tett javaslatára saját területükre szánt forgalomban, hatósági biztosíték és ellenőrzés mellett, 20 krajcáros szükségpénz kiadását határozták el.

A sárgásfehér, vastagabb papírra nyomott pénz előlapiján széles, barokk keret-

Az 1849-es szabadkai papírszükségpénz elő- és hátlapja

**Gaál László honvédtábornok
sírja Bulcs (Románia) temetőjében**

ben, barnáspiros vízszintes hullámvonal alapon, közepén „20” értékjegy. A többi nyomtat fekete. Fent és két oldalt: 20 kr. pengő., alatta: Sor szám. / Szabadkai pénzjegy / 20 kr. pengő., majd a keltezés: Mart. 10. 1849. és polgármester felirat. Keretmérete: 107 x 73 mm. A hátlap közepén 34 mm átmérőjű, fekete lenyomatú városi körbélyegző, ennek felirata: SZABADKA SZABAD KIRÁLYI VÁROS 1845, ettől jobbra A' kapi nyomtatott szöveg. Mivel a szabadságharc alatt a város a címer nélküli, SZABADKA SZABAD KIRÁLYI VÁROS KAPITÁNYI HIVATALA 1849, négy soros feliratú bélyegzőt használt, a hátlapon szereplő pecsét, amelynek magyar szövegét és körülírást V. Ferdinánd király 1845. március 27-én erősítette meg Bécsben, korábban, a változtatás előtti időben került felhasználásra.

Tipográfiai szempontból vizsgálva, kiállítás nélküli – a többi szabadságharc korabeli papírszükségpénzhez hasonlóan – a gondos, művészi, hamisítást megnehezítő előmunkálatakat. Látszik, hogy a nyomólemez sűrűn, az apró pénz égető hiányának mielőbbi enyhítése céljából készült. Hasonló keret egy Bittermannnál 1845-ben készült, latin nyelvű könyvben található, a betűk pedig Schmiedl, budai betűmetsző és

öntő mester mintakönyvében és katalógusában láthatók.

Az első mintapéldányokat Bittermann Károly, a szabadkai nyomdászattól utódja készítette, aki részt vett az 1848-as forradalomban. Nyomdájában az események ideje alatt olyan nyomtatványokat készített, amelyek a forradalom mellett foglaltak állást. Ezzel megszegt a működését jóváhagyó császári engedélyben feltüntetett, királyi helytartótanács által engedélyezett kiadványokra vonatkozó rendeletet. Bűneit tetélte a szükségpénzként szolgáló szabadkai Kossuth-bankok elkészítése amelyek forgalmazását a pénzügyminisztérium nem engedélyezte. A szabadságharc bukása után, a forradalomban való részvételéért Temesváron hatheti börtönrre ítélték.

Bittermann 1844-ben, kocsival érkezett Szabadkára és a Bem (ma Šenoa) utcai családi házában rendezte be nyomdaműhelyét. Kiselejtett kézi faszjakkal és az 1846-ban, a prágai Gottlieb Haase Söhne cégtől vásárolt vas készítményével kezdte meg működését. A betűket a nyomda számára Schmiedl Károly betűöntő készítette. Ezzel a felszereléssel készítette a szabadkai pénzjegyet is.¹

A kaponyai győzelemmel elhunyt a Szabadkát fenyegető veszély, többé nem kellett külső ellenségtől tartani. A város megszokott rendjét felborító sokszere katonaság elvonul, a szükségpénz kibocsátása szükségtelenné vált. E ténynek tulajdonítható, hogy a szabadságharc szabadkai pénztörténeti erekléjéből csupán egyetlen eredeti példány maradt fenn. Ezt Váli Antal szabadkai földbirtokos adta Iványi István-nak, töle Gohl Ödön, a főgimnázium egykori tanára (1895-től a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárához asszisztense)

szerezte meg és ajándékozta 1896-ban a Magyar Nemzeti Múzeumnak, amelynek éremtárában ma is őrzik. E példány is csupán próbanyomat, forgalomba sohasem került, ugyanis hiányzik róla a sorszám valamint a városkapitány aláírása. 1976-ban fedezte fel ismét a nyilvánosság számára e sorok írója, az itt köztölt fényképek akkor készülték róla. Gohl Ödön, mielőtt a MNM-nak ajándékozta volna, cikket írt a szabadkai papírszükségpénzről a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat 1899-es Évkönyvében. A cikkhez mellékelte a papírpénzt, az akkor még a szabadkai múzeum birtokában volt eredeti nyomólemezről készített hű másolatát. Sőt, mint írja, a lenyomatokat ismerős gyűjtőknek és múzeumoknak is megküldte. A másolat annyiban tér el az eredetitől, hogy a hátlapja üres, nem szerepel rajta a város pecsétje és A' kapi felirat, egyes példányaira pedig Gohl a „Máslolat” szót írta. A nyomólemez sorsa ma ismeretlen.

Jegyzetek és irodalom:

1. Id. dr. Kupa Mihály: *Corpus Notarum Pecuniarum Hungariae* (Magyar egyetemes pénzjegytár). Informátika Történelmi Múzeum Alapítvány, Budapest, 1993. I. 53. o.
2. Faragó Miksa: *A Kossuth-bankok kora*. Nyugat, Budapest, é.n. 186. o.
3. Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története*. Szabadka, 1886. I. 467-468. o.
4. Iványi Im. 471. o.
5. Ámbros Béla: *Magyarország papírszükségpénzei 1723-tól 1914-ig*. Magyar Erengyűjtők Egyesülete, Budapest, 1977. 156. o.
6. Dudás Ödön: *Szabadka város története*. Eitel, Szabadka, 1991. 92. o.
7. Dietrich Gyula: *Hozzájárulás a Szabadkai pénzjegy 1849-ből című cikkhez*. 7 Nap, Szabadka, 1977. június 17. 3. o.
8. Gerlovics Szilveszter: *Szabadkai pénzjegy 1849-ből*. 7 Nap, 1977. május 13. 11. o.
9. Gohl Ödön: *Szabadka szükségpénzjegye a szabadságharc idejéről*. Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve XV. (1899) 118-121. o.

Bitterman Károly Bem (ma Šenoa) utcai családi háza, ahol a nyomdaműhelye is működött 1844-től 1907-ig. Itt készült a szabadkai pénzjegy (Palkó Sándor tusrájza)

Zákó István az 1848/49-es forradalomban és szabadságharcban

PINTÉR József

Zákó István

Zákó István (Stefan Zako) az 1848/49-es forradalom vívmányaiért kiálló és küzdő Bács-Bodrog vármegyei politikai elit egyik legkiemelkedőbb – azonban manapság ritkán emlegetett – alakja. Zákó 1848/49-ben azon kis létszámú „csoporthoz” tartozott, amelynek tagjai – Damjanich János, Vukovics Sebő, Csernovits Péter és mások – a szerb nemzethez való tartozásuk vállalása mellett a magyar szabadságharcban katonai, illetve politikai szerepet vállaltak.

Családjáról az első megbízható források a XVIII. század első feléből származnak. A Zákó család férfitagjai ekkor általában határőrvisztek voltak a tiszai határvidék területén. Zákó István úkapja, az ugyancsak Zákó István nevű határőrkapitány 1751. március 1-én az udvarnak tett szolgálataiért maga és leszármazottjai részére nemességet szerzett, majd még ugyanazon év júniusában adománybirtokként az udvartól megkapja Bajsa kincstári pusztát azzal a feltétellel, hogy azt jobbággyakkal betelepít. Id. Zákó István azonban anyagi gondjai miatt a betelepített Bajsa pusztájának a felét kénytelen volt eladni a kizsákmánai illetőségű Vojnich családnak. A család Bajsa pusztán és az ott felépített családi kúrián kívül még jelentős ingatlannal rendelkezett Kizsákmán és Újvidéken.

Zákó István 1810-ben született Újvidéken. Apja Zákó György (Dörde Zako, 1783–1859) vármegyei táblabíró, anyja Marja Tekelja. Az elemi iskolát és a gimnáziumot Újvidéken végezte. Anyai nagybátyja, Sava Tekelja, az ismert szerb jogász és mecénás, igen nagy hatással volt az ifjú Zákó gondolkodására, aki az 1820-as évek végén és az 1830-as évek elején Pesten tartózkodott: jogot tanult, majd ügyvédi vizsgát tett.

Tanulmányai után, 1834-ben megnősült – felesége Domokos Julianna – és megkezdte vármegyei hivatalnok pályafutását: 1835-ben megyei alszólgabíró, 1837-ben pedig táblabíró Palánán. Még 1837-ben részt vett a Karlócan tartott szerb egyházi kongresszuson és belépett a Matica Srpska tagjainak a sorába. 1841-től 1848-ig Bács-Bodrog vármegye főügyőse volt.

Zákó már fiatal korában elkötelezte magát a liberális eszmék mellett. Mint vármegyei hivatalnok a vármegyei politikai fóru-

mokon is e szellemben politizált. Az 1840-es évek elejétől a megyei liberális reformellenzék egyik vezére és vezérszónoka. Bács-Bodrog vármegye követeként részt vett az 1843/44. évi országgyűlésen, de 1844 májusában a vármegye konzervatív szellemű póttusítása miatt – követésével együtt – megbízatásáról lemondott.

Mint liberális politikus, Zákó is nagy reményeket fűzött az 1847/48. évi országgyűléshez. Zomborban a megyegyűlés éppen ülésezett, amikor hírt vették a pesti forradalomnak és a 12 pontnak. Még azon melegebben, 1848. március 20-án a megyegyűlésen Zákó, mint a gyűlés vezérszónoka, lelkesedéssel indítványozta a 12 pont elfogadását. A polgári átalakulást, a személyes szabadságjogokat és az ország nagyobb önállóságát meghozó áprilisi törvényeket örömmel fogadja, és buzgó elhivatottsággal népszerűsíti azokat környezőitben. 1848. április 23-án az áprilisi törvények V. törvénycikkét magyarra – a népképviselők alapján történő országgyűlési követválasztásról szóló törvénycikket – kiegészítéssel tesz közzé a júniusban megtartandó népképviselők választások zökkenőmentes lebonyolítása céljából.

Időközben, 1848 áprilisában, miután a délvideki szerb mozgalom vezetői előtt nyilvánvalóvá vált, hogy az egyre radikalizálódó nemzeti követelések megvalósítását a magyar kormánytól nem várhatják, megkezdődött a szerb nemzeti felkelés előkészítése. A szerbek lakta falvakat és városokat lázító beszédekkel tartó fiatal szerb értelmiségiek és szerbiai emisszáriusok jártak magyarellenes hangulatot keltné a nép körében.

Zákó, az áprilisi törvények jelentőségét liberális szellemben ismertetvén és magyarán, több Bács-Bodrog megyei településen megfordult. 1848. április 26-án is hasonló céllal tartott szerb nyelven beszédet a tiszai koronakerület gyűlésén, Obecsen, amikor barbár módon megátámadták: egy csapat fegyverrel felszerelt szerb felhárító verte. Zákó csak lélekjelenlétének és kiváló fizikai erőnlétének köszönhetően menekült meg a biztos haláltól. A *Pesti Hírlap* 1848. május 10-i számában megjelent cikkében Zákó azt írta az őt ért támadásról, hogy mintegy 50 felbérelt, nem obcsei illetőségű szerb rendbontó irányította és vitte

végbe a személye ellen irányuló, előre kitalált merényletet és a gyűlést követő zavargásokat; „továbbá – írja Zákó –, az újdéki propagandának volt ez műve, oka pedig, mert azt vélte, hogy hűsorsaim közti népszerűségem miatt eddig Bács megyében a separatizmus tökéletesen ki nem fejlődött.”

Zákót, miután seibeől felgyógyult, ismét Zomborban, a vármegyei közgyűlésen találjuk, ahol Mártonffy Károly megyei esküdtel – későbbi, 1848-as országgyűlési képviselőtársával – együtt indítványozták, hogy az akkor immár fegyveres harc formáját öltött szerb felkelés megfékezésére az érintett vármegyék 20000 nemzetőrt állítsanak fel és vonjanak össze az okén táborban. Ő maga is, mint nemzetőr százados, június második felében az okén táborban tartózkodott.

Az obcsei incidens után – habár már előtte is lelkes magyarbarát és igazi hazafi volt – Zákó csatlakozott a magyar ügyhöz és kötelezte el magát a forradalmi vívmányok védelmére és a szerb felkelők elleni harcra. Döntése, elköteleződése a magyar ügy mellett korántsem volt konfliktusmentes, nemcsak a nemzeti hovatartozása miatt. Ugyanis Zákó István sógora, azaz Zákó húgának, Zákó Majának a férje a szerb felkelés katonai főparancsnoka és a Fődobor elnöke, Dörde Stratirovics volt.

Az első népképviselők választások alkalmával, 1848 júniusában az okánizai választókerületben országgyűlési képviselővé Zákó Istvánt választották meg, egyhangú szavazattal. Öccse, Zákó Péter (1819–1886) ugyancsak országgyűlési képviselő lett, ő a báci választókerületben nyerte el a szavazópolgárok bizalmát. Zákó népszerűségét és országos hírnevét bizonyítja az is, hogy a népképviselők ország-

gyűlés megnyitójai után, 1848. június 10-én 136 szavazattal a képviselőház jogszövegét választották Kaczinicz Gáborral, Iványi Daniellel, Keller Jánossal, Ludvig Jánossal és Záborszky Alajossal együtt. (Zákó ezt a funkciót 1848. október 11-ig töltötte be.) Egy nappal később pedig, június 11-én, a válaszfelirat-készítő országgyűlési bizottságba is beválasztották. Az országgyűlésben – melyben pártállása szerint eleinte a Kossuthot támogató liberális centrumhoz tartozott – élénk és szerteágazó tevékenységet fejtett ki. Legelőször felszólalásai a délvideki szerb felkeléssel kapcsolatosak. Bár még Plechl torontálai képviselőnek az 1848. június 6-i felszólalásában a délvideki szerb felkelés miatt kifejtett aggodalmait és sürgetését a mihamarabbi intézkedések fogantatására Zákó még alaptalannak tartja, azonban az 1848. július 24-i országgyűlési felszólalásában – bizonyára az időközben a Délvidékről Pestre érkezett hírek hatására, mivel a Csernovits-féle fegyverszünet után újra fellángoltak a harcok – Zákó már támogatja a szintén szerb származású Hadzsis Lázár (Lazar Hadzic) nagybécskerei képviselő azon javaslatát, hogy Bács-Bodrog, Torontál és Temes megyékben hirdessenek ostromállapotot és állítsanak fel haditörvényszéket. Zákó idejében felismerte a szerb felkelés elhárapozásában a mindkét fél számára katasztrófával fenyegető következményeket, de a konfliktus megoldását – ostromán a legtöbb képviselő és a magyar kormány álláspontját –, sajnos, akkor ő is a felkelés ellenfeleként látta. 1848. július 29-én Hadzsis Lázár említett törvényjavaslatának kapcsán elmondott felszólalásában a belügyminisztériumot okolja, hogy a Délvidéken a szerb lázadók leverésére jóformán semmilyen intézkedés nem történt. A szerb felkelés elővédjének, Szenttamásnak második sikertelen ostroma után, augusztus 21-én interpellációt intézett Mészáros belügyminiszterhez, panaszt emelve a támadás Percezel vádjai folytán arulás gyűnyűjébe keveredett főparancsnok, Friedrich Bechtold cs. kir. tábornok ellen. Egyben felszólította a képviselőházat, hogy a hadügyminisztert utasítsa a harcterre, Szenttamáshoz, hogy személyesen vegye át az ostromló seregek főparancsnokságát. Nem csak kívülállóként bírálta, hanem ő maga is jelentkeztetett képviselőházzal együtt a Szenttamási ostromló seregekhez. Evégett a képviselőháztól nyolcnapos eltávozásra engedelmet kapott.

A harcterreől való visszatérte után a képviselőházból továbbra is igen nagyfokú aktivitást fejtett ki. Az 1848. október 8-i ülésen Zákó javasolta Kossuthnak az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökvé történő megválasztását. Zákó István képviselő és képviselőházi jegyzői tevékenysége 1848. október 12-én véget ért: miután

1848. október 1-től honvéd őrnaggyá léptették elő, kinevezték a Zomborban, többségében bácskai bunyevácokból és sokácból szerveződő 34. honvédszászlóalj parancsnokává. Az 1200 főt számláló zászlóaljjal 1848 végéig az okéti táborban tartózkodott. Alakulata 1849 januárjágig jelentősebb harci feladatot nem látott el.

Miután Windischgrätz herceg osztrák tábornagy 1848 decemberében 52 000 fős sereggel megtámadta Magyarországot és az ország nyugati területeit osztrák megszállás alá kerültek, a délvideki magyar sereget 1848 januárjában felparancsolták a főerőkkel való egyesítés végett a Felső-Tisza-vidékére. Így Zákó zászlóaljait is felvezényelték és csatlakoztatták a felső-tisza-i hadtesthez – a Görgey vezette feldunai hadsereg későbbi I. hadtestéhez –, amelynek Zákó egyben a dandárparancsnoka lett. A hadtest parancsnoka Klapka György ezredes volt. 1849. január 31-én Zákó dandárjával együtt kiűnt a Schlik osztrák altábornagy seregét megállító és visszaverő tokaji csatában. A sikertelen kápolnai csata után, 1849 márciusában, mint Görgey híve, részt vett a Dembinszky hadvezetésével elégedetlen tisztak tiszafüredi zendülésében. Egyike volt a Dembinszky főparancsnoksága ellen nyíltan fellépő, leghevesebben tiltakozó főtiszteknek. Honvédtisztai működése mellett képviselői státusát sem adta fel és így az időközben Debrecenbe költözött országgyűlés, mint katonai szolgálatot teljesítő képviselőt, 1849. március 26-án igazolta.

Részt vett és becsülettel helytállt a győztes tavaszi hadjárat isaszegi és komárom-szőnyi csatáiban. 1849. április 12-én alezredesi rangot kapott és katonai érdemjel III. osztályával tüntették ki. 1849 tavaszán Zákó politikai pártállásában változás következett be: közelebb került a békepártához, Kossuth radikalizálódó politikai irányvonalatól pedig egyre inkább eltávolodott. Kárhoztatta és hiábavalónak tartotta a kossuthi politika művének tulajdonított trónfosztást és függetlenségi nyilatkozatot. 1849 áprilisának végétől, a harci eseményektől távol, a Hadügyminisztérium köteleiben teljesített szolgálatot.

A trónfosztás következtében Magyarország és Ausztria közjogi viszonyában gyors változás történt: Magyarország Ausztriától független államként kiszakadt; a trónfosztás minden addigi köteleket megszüntet a két ország között. Az országgyűlésben azonban volt egy mindinkább erősödő csoport, a békepárt, amelynek célkitűzései között szerepelt az Ausztriával való gyors megegyezés és a Függetlenségi Nyilatkozat visszavonása. A békepárt Görgey szerette volna megnyerni tervei katonai részről való támogatásához. Ezért 1849. május 31-én Debrecenben Görgeyvel titkos tárgyalásokba bocsátkozott. A

tárgyalásokon – amelyek egyébként nem jártak eredménnyel – Görgey kíséretében részt vett Zákó István is, aki időközben Görgey egyik bizalmi embere lett.

Az 1849 júniusában megkezdődő orosz katonai intervenció Zákót ismét a harcterre színtjére hozta. Ismét a feldunai hadsereg I. hadtestéhez került, dandárparancsnokként. Aradon, 1849. augusztus 11-én tagja volt annak a haditanácsnak, amely Görgey javaslatára elhatározta a fegyverletételt az orosz seregek előtt. Másnap, augusztus 12-én Világoson Görgey kíséretében Zákó is részt vett a Frolov orosz vezérőrnaggyal való tárgyaláson, amelyen a fegyverletelt pontos helyét és idejét, illetve egyéb fontos körülményeit beszéltek meg.

Zákó alakulatával együtt Világosnál tette le a fegyvert. Utána, mint hadifogoly, osztrák sorozóbizottság elé került, amely azonban katonai szolgálatra alkalmatlannak tartotta. Az osztrák haditörvényszék, mint az osztrákok ellen fegyveresen harcoló honvédszítet, illetve mint országgyűlési képviselőt bűnösnek találta és egy év várfogságra ítélte. Eleinte az aradi várban raboskodott, majd 1850 februárjában Pestre került, ahol néhány héttel később kegyelmet kapott. Kegyelemben való részesülésének indokai azon körülmény szolgált, hogy 1848-ban nem mint cs. kir. tiszt, hanem egyszerű polgári személyként lett a honvédsereg törzisztje.

Szabadulása után nem mert visszaköltözni a családi birtokra, Bajsára, ugyanis – mivel az ellenkező oldalon harcolt – tartott a szerbek bosszújától. Ezért családijával Pesten telepedett meg. Bajsára csak élete vége felé, már betegben került vissza. 1860. január 28-án halt meg, súlyos betegeskedés után. A bajsai családi sírboltban temették el. Síremléke még ma is áll.

A szerb nép ekkorra – a Habsburg-neoabszolutizmus és a magyar-szerb politikai közeledés idején – már megértette és megbocsátotta Zákó 1848/49-es állásfoglalását. Az újdívidi *Srbski dnevnik* polgári liberális lap újságróla, bejelentve Zákó halálhírét, eképpen írta róla: „rodum, dušom i srcem pravi Srb in bio” (származásával, szívével, lelkével igazi szerb volt).

Két fia és két lánya közül a fiúk, Sándor (Aleksandar) és György (Đorđe) apjuk nyomdokaiba léptek: a dualizmus korában – illetve Sándor 1861-ben is – mindkettlen országgyűlési képviselőkként voltak, több választási ciklusban is.

Zákó István méltatlanul mellőzi korunk '48-as történetírása, pedig politikai és katonai tevékenységének behatóbb tanulmányozása és még nem ismert részleteinek bemutatása több vitás kérdésben segítene tájékozódásunkat, illetve árnyaltabbá tenné az 1848/49-es bácskai eseményekről alkotott képet.

Perczel Mór, a politikus és hadvezér

KASZAP Izabella

Az alábbiakban közlöt írást a VMP SZ szabadkai szervezeteinek az 1848-49-es szabadságharc és forradalom témájára meghirdetett pályázatára készült munkák közül választottuk. (A 8. osztályos tanuló írást felkészítő tanára, Mészáros Zoltán küldte Padáról.) Ilyen jellegű írásokat a jövőben is közölni szeretnénk.

Perczel Mór magyar politikus és hadvezér volt, aki hírnevet is szerzett életútjával és tevékenységével. Persze ez a tevékenység nem csak jót, hanem sok bajt, rosszat is hozott Perczelnek és mindazoknak, akik a forradalomban részt vettek. Azt is mondhatnánk, hogy ha másként nézzük a dolgot, a forradalom tönkretette Perczel életét, hisz szöknie kellett.

Nekünk, padolaiaknak ő azért érdekes, mert erefelé is járt, és átkelt itt a Tiszán. Híressé tette Perczel Mór, az, hogy bevette Szenttamást és nem tért ki az ütközést elől, vagy nem futamodott meg, mint előtte néhányan.

Politikai pályája Baranyában kezdődött, de 1839-ben pozsonyi képviselő lett. A radikálisnak republikánus pártához csatlakozott. Nézetét még 1848 után is szélsőségesnek számították.

Perczelről több képet is láttam, de mindegyiken hasonlóan nézett ki: nyakig őri fekete hullámos haja volt, elől kissé kopaszodott, és szakállt viselt. Sovány testalkatú, középmagas termetű, és a mellkasa egy kissé ki van dudorodva. A tekintete mogorva. Szerintem tekintete és tartása büszkeségre utal. Élete folyamán sok baja származott büszkeségéből, a forradalom alatt Dembinszkyvel és Görgeyvel is összeütközött. Mészáros Lázár is vérgis sértette már a forradalom elején.

1848. augusztus 21-én Perczel árulás-sal vádolta a délvédeli (vajdasági) csapatokat. Mészáros Lázár annyira szerette hadseregét, hogy a sértést a szívére vette, mert a katonaság ellen irányuló minden sértést személyes sértésnek vett, ezért le akart mondani a hadügyminiszteri posztját. 1848 szeptemberében Perczel és öccse elküldték szervezni a Zrínyi-csapatot Pesten. Ezt a feladatot Kossuthtól kapta, mert jó szervező volt. Ebbe a csapatba 1200 embert tervezett, de csak 586 főt sikerült verbúválnia. Ezzel a sereggel vonult be a Muraközbe, és ott rendet csinált. Azonban

az osztrákok erős seregeket indítottak Magyarországra. Rádásul abban az évben a Mura folyó is kiöntött. Perczel úgy írta ezt le, mintha a Mura tengerre vált volna.

Perczelnek decemberben még 9-10000 katonája volt. December 16-án megkapta a parancsot, hogy csatlakozzon Görgeyhez. Ez bizonyos okok miatt nem történt meg. Közben az osztrákok erősen nyomultak Magyarországra területére. Kossuth könyörgőre kérte: „Móriczkám, csak egy kis győzelmecként”. Perczel elhatározta, hogy megtámadja Windischgrätz hadseregét, azonban Perczel serege gyöngye volt az osztrákokhoz képest és kikapott. Rádásul az osztrákok legerősebb részét támadta meg, ahol semmi esélye sem volt a győzelemre.

Az 1848-as év a december 30-i móri ütközettel zárult. Ez a csata Perczel számára nagy veszteség volt. 2000-en estek fogságba, 32 halott és még sok sebesült maradt hátra. Mivel ezt a csatát elvesztette, a kormány székhelyét áthelyezték Debrecenbe.

1849. január 1-én részt vett egy megbeszélésen Debrecenben, ahol Buda város védelmét szervezték. A tanácskozáson úgy döntöttek, hogy a fővárost harc nélkül adják az ellenségnek. Ezt a határozatot január 2-án hozták nyilvánosságra. Perczel meg akarta szerezni Szolnokot, és január 22-én Szolnokról kiverni Öttinger vezérőrnagyot és cs. kir. dandárját. Ez a győzelem nagy jelentőségű, mert ez volt az első győzelem Windischgrätz betörése után. Am Perczel tudta, hogy a város nem lehet az övé és ezért január 26-án visszavonult.

1849 februárjában Dembinszkyt nevezik ki a hadsereg főparancsnokává. Perczel azonban vele is rossz viszonyban volt. Perczel büszke volt magára, és hiúsága miatt még a parancsnoknak (Dembinszkynek) sem akart engedelmeskedni. Közben február 14-én Perczel visszavonulása folyamán az eszéki várhoz ért.

Március 9-én Perczel Mór hetedmagával megkapta a Magyar Katonai Érdemrend II. osztályának első példányait. Kossuth személyesen nevezi ki a IV. (a Délvidéken, a mai Jugoszláviában harcoló) hadtest parancsnokává. Eredetileg a Dél-Dunántúlra szánták (a mai Horvátország területére). Március 15-én Perczel Mór Szegeden átveszi a Délvidék visszafoglalására rendelt csapatokat. A IV. hadtest kb. 14000 főből állt. Nem sokkal az előtt, március 5-én, a IV. hadtest egyik alezredese, Gaál László a Szabadka és Bajmok közötti kaponyai csárdánál megveri a Szabadkát veszélyeztető sereket. Miután átvette az irányítást, a IV. hadtest jól helytállt, és március 22-én elfoglalták Szőreg, Desztek, Szentivány, Zomborfalvát és Okánizsát (a mai Magyaránizsát). Egy napra rá, 23-án beveszik a makacsul védett zentai sánct is. Március 24-én Csantavérnél összevonta csapatait, majd 26-án bevonultak Överbászra és Kulára. Ezután, 27-én átkötte a Ferenc-csatorna gyenge védővonalát, átkelt rajta, elfoglalták Kiskér és még aznap Pétervárad alá érkezett. Ott a megbízhatatlan tiszteket kiutasította a pétervárad várból. Azután felszabadítja a Nugent tábornagynagy vezette cs. kir. csapatok által ostromolt, veszélyeztetett, és a sereket által ostromgyűrűbe fogott Péterváradot. Pétervárad egész télen a délvédeli magyar ellenállás központja volt. Pár napra rá, március 30-án, Perczel elhagyja Péterváradot és visszatér Kiskérre, 31-én Verbászra majd Kulára érkezik, ahol szeptember 500 főnyi szerb csapatot. Ezután Szegedről további erősítést kapott.

1849 április 4-én vívta az egyik legfontosabb csatát, a szenttamási. Szenttamás sáncait már reggel 7 órakor kezdte ostromolni. Véres küzdelem voltak. A serekek mintegy 1000 katonát veszítettek, a magyarok is 200 főt. Szenttamási a csata után Perczel felgyújtotta, amelynek nem sokkal az előtt több mint 10000 lakosa volt, ami akkoriban jelentősnek számított. Hogy betétözze Szenttamás veszít, 4-5-én Perczel Mór leromboltatta a szenttamási sáncaikat. Ezt júniusban még egy költő is megemlékezett (Sárosi Gyula, Arany trombita c. költeményében). Már 7-én Perczel Goszpodincinál megtámadta és bevette a római sánccokat. A szabadságharc akkoriban jól alakult, mert Isaszegnél is győztek a magyar seregek április 6-án. Azonban nem sikerülhetett minden Perczelnek sem. Április 12-én hadteste sikertelenül próbálta elfoglalni a titeli fennsíkot, sőt 13-án éjszaka raj-

ta is ütnék a titeli szerb csapatok Kivil-szentivánál, de visszaverik a támadást és Titelt üzik a szerbeket, ám a táborba behatolni nem tudnak.

Akkortájt, április 14-én a magyar parlament detronizálta a Habsburgokat, és Kossuth lett a régens. Olyan jól állt akkor a magyar szabadságharc, hogy 1849 április-májusában a magyar csapatok teljesen kiverték az osztrákokat Magyarországról. Sőt, június 5-én a kormány is visszaköltözik Pestre. Ebben a sikorsorozatban része volt Perczelnek is.

Miután rendezte a helyzetet Szenttamás körül, Péterváradra indult, ahol öccsét, Perczel Miklóst hagyta mint Pétervárad parancsnokát. Ezután, 16-án Perczel Mór Újvidékről a Bánságba indul, majd 19-én elfoglalta Obecsét, amelyet a szerbek védtek.

Április 20-21-e között Perczel Ada és Padé között átkel a Tiszán, talán ott, ahol ma a komp van. A Tisza eredetileg másfél-szer hosszabb volt, mint ma. Régen a folyó kényelmes kanyarokat leírva legendás lassúsággal folyt. Azt mondják, hogy 112 kanyarja volt, és ezzel együtt 1429 km hosszúságú volt. Miután szabályozták (amit Széchenyi is szorgalmazott), az lett az eredmény, hogy 966 km-re csökkent a hossza. Én csak ezt a lerövidített Tiszát ismerem. Ezért ezt az átkelést ma nekünk, diákoknak nagyon nehéz elképzelni, de ha nagyon akarjuk, akkor sikerül. Szerintem a következőképpen keltek át (persze ezt csak én képzelem így): Mivel a csapatok régen lóval közlekedtek, nem jelentett nekik nagy problémát a folyón való átkelés. A Tisza nem volt nagyon mély, és azt hiszem akkoriban is erdő borította mindkét partját, tehát belelovagoltak. A lovak pedig átúsztak a katonákkal együtt. Aminek száraznak kellett maradnia, azt biztos csónakkal, vagy komppal vitték át. Ezután jól megpihentek, talán az éjszakát is Padé környékén töltötték, hogy másnap pihenten induljanak a Temesközbe.

Már április 23-án Mokrinál csatáznak a szerbekkel, ahol a szerbek kikapnak. Ugyanebben az időben Perczel Miklós ezredes visszavon Péterváradra a Karlóca és Kamenica felől támadó cs. kir. csapatokat. 24-én is csatázik Perczel Mór a szerbekkel, és Basahidnál megveri a felkelőket. Nem sokra rá tovább vereszkiz; 29-én Melence és Nagybecskerek között Todorovics tábornokot veri meg. 30-án már be is vonult Nagybecskerekre. Két nap múlva, május 2-án Bemmel találkozott Zombolyánál, és

egyeztették tevékenységüket. Bánáttban akkor még sikerek sorjáznak. Május 5-én Károlyi Miksa elfoglalja Versecet, sőt 8-án Fehértemplomot is, amivel megakadályozza Malkowski és Todorovics egyesülését. 10-én Bem is ideérkezett, és átvette a parancsnokságot. Innen továbbindult Orsova és Havasföld felé. Május 7-én Perczel Uzdinnál szétveri a Joseph Puffer cs. kir. ezredes, az új parancsnok vezette osztrák-szerb hadtestet. 10-én Perczel ellenállás nélkül elfoglalta Pancsovát, ezzel megtisztította a Délvidéket a szerb fegyveresek erősségeitől. Ez volt katonai pályafutásának a fénypontja. Egyedül Titel és Temesvár tartotta magát. Amikor Jellasics megkezdte déli hadseregének kiakartását, amely később sok bajt okozott. Perczel még Alessandro Monti ezredes seregével is találkozott, aki május 12-én Zimonynál átkelt a Dunán és Perczel táborába indult. A szabadságharc kezdetétől harcoltak olaszok a magyarok oldalán, és Alessandro Monti volt ekkor az olasz légi parancsnok.

A főparancsnokságban Klapka György május 20-a körül összhangba kívánta hozni az őssz hadtest működését, és ebben Perczelnek is szerepe volt. Ezután már nem akarták kifejezetten katonai úton megoldani a gondokat, ezért Perczel felhatalmazta Köllmann József ezredesét, hogy a szerbekkel békátárgyalásokat kezdjen, sőt május 21-én Perczel autonóm Vajdaságot kínál a szerbeknek. Mégsem sikerült megállapodni. Ezután Perczel visszatért Bácskába. Május 22-én sikertelenül próbálta elfoglalni Titelt. Ezt a támadást megismételte május 24-én, de már Jellasics seregei is a szerbeket erősítették, és ezúttal sem sikerült bevennie Titelt. Ezután látta, hogy nem érdemes ezzel kísérletezni, mert Jellasicssal túl erősek a szerbek. Június elején Kiss Pál ezredes átveszi Pétervárad irányítását. A várat a szerb csapatok állandóan veszélyeztetik, de nem sikerül nekik teljesen körülvenni. Június 4-én Perczel Péterváradról sikertelen kilövést intéz a cs. kir. sereg Karakacs és Vezir magaslati állásainál, de nem sikerül lazítania a körgyűrűn.

A szabadságharc sorsa ekkor már nem kedvező, mert I. Ferenc József behívta az orosz cári hadsereget a magyar forradalom ellen. Ezért június 6-án a minisztertanács a szerbekkel és a románokkal kötendő meg egyezést érdekében az egyházi és községi szabad nyelvhasználat engedélyezése

mellett foglalt állást. Június 14-én a minisztertanács ajánlatokat is tesz a szerbeknek (Perczel és Andrássy Gyula kezdeményezték a tárgyalásokat Belgráddal a békéről), de a szerbek egyik vezére (Stratimirovics) ezt finoman visszautasította azáltal, hogy kiuteltetéseket és dicsérleteket kapott, és ezeket elfogadta Jellasicstól és a császártól.

Ekkor a hadsintereken is elkezdődnek a kellemetlenségek. Június 7-én Kátnynál Perczel Mór vereséget szenved Jellasicstól és 8-án Görgy felmentette parancsnoki tisztségéből engedéltsége és túlzott önállósága miatt. Ugodtja július 2-ig Tóth Ágoston, amikor Guyon Richard veszt az a parancsnokságot. Perczel maga is lemondott a bács-bánsági hadsereg parancsnoki tisztségéről. A minisztertanács elfogadta Perczel lemondását.

Perczel távozása után Guyon Richárd vette át a parancsnokságot a IV. hadseregben. Július 14-én Guyon Richárd vezetésével megpróbálják visszahódítani a Délvidéket, és Kishegyesnél megverték Jellasicst (Guyonnak 8-9 000 embere volt, Jellasicsnak 12-13 000). Ez nagy győzelem volt, de a háború sorsa már eldőlt.

Perczelt az oroszok elleni védelemre felállított csapatok közé helyezték, de július 20-án Perczel Turiánál vereséget szenved Paszkievics orosz tábornok egyik hadosztályától. Talán ki kellett volna térnie előre, mert az oroszok sokkal erősebbek voltak. Mégsem volt ez a sokka teljesen eredménytelen, mert ezért az oroszok nem üldözheték a feldunai hadsereget.

Ekkor már a forradalom nagy válságban volt és nem tudták, hogyan oldják meg a gondokat, ezért július 24-én egy miniszter Perczelt javasolta fővezérnek. Július 27-én Perczel továbbra sem mutat hajlandóságot, hogy engedelmeskedjen a fővezérnek (Dembinszkynek). Ám az a szerencse érte, hogy Orsovánál elhagyhatta az országot amelyet az osztrákok elfoglaltak, és ahol bosszút álltak.

Perczel Mór és öccse Miklós augusztus 14-én az elsők között lépték át a határt Orsovánál, így került emigrációba. Szerintem Perczel ezt kifejezetten utálta, mert le kellett mondania addigi életmódjáról, és megalázva, vesztesként távoznia.

Források:

Pallas lexikon

Az 1848-49-es évi forradalom és szabadságharc

Az 1848-49-es évi állami verseny anyaga (Cedomir Popov, Slavko Gavrilović)

Mária-napi templombúcsú Újvidéken

HORVÁTH-MILITICSI Szabolcs

Minden szeptember 12-én a belvárosi Mária Neve-templomban ünnepi szentmisével kezdődik a templombúcsú. Ez a nap az újvidéki magyarok legrégebbi helyi ünnepe, hiszen az 1235-ben alapított és a 18. század végéig még fennálló belakúti apátság temploma szintén Szűz Mária nevére volt szentelve.

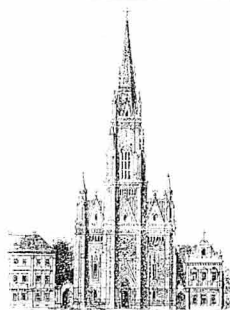
Újvidék legkorábbi történetéhez két jelentős személy neve fűződik: IV. Béla és Péter ispáné. IV. Béla magyar király 1235-beli adománylevele az első írásos emlékünk két korabeli településről: (O)Péterváradról a Duna bal partján és a belakúti apátságról a folyó túloldali sziklás magaslátán. Már a tatárjárás idején fontos erődítménynek számító (O)Pétervárad nevében Tore földesúr fiának, Péter ispánnak a neve rejlik. Péter ispán a magyar történelem közismert személyisége, akit Katona József híres műve, a *Bánk bán* elevenít fel. Újvidék elsődleges neve idővel átkerült a Duna jobb partjára, s ezt a nevet a mai napig megőrizte a Pétervárad nevű városrész.

A török hódoltság idején a Szűz Mária-monostortemplomot Szulejman kán dzsámivá alakította át. 1587-ben, a török elűzése után még állt a középkori hettornyú erődítmény a templommal együtt. 1886-ban a péterváradai vár központi részén a régészek rábukkantak a 60 m hosszú Szűz Mária-monostortemplom alapjaira. Minden évben a Mária-napi ünnepi szentmisét követően az újvidéki-szerémségi 6-os sz. Hunyadi János CScss, a tiszakálmánfalvi (budiszavai) Könyves Kálmán Csraj és a temerini 14-es sz. Szent Imre Herceg CScs cserkészei felkeresik ezt a helyet, és megemlékeznek a templomról. A várból látni lehet Kamenica (Kamenica), ahol 1435 táján Pécsi Tamás és Ujlaki Bálint papdeák elsőnek fordította le magyar nyelvre a Bibliát.

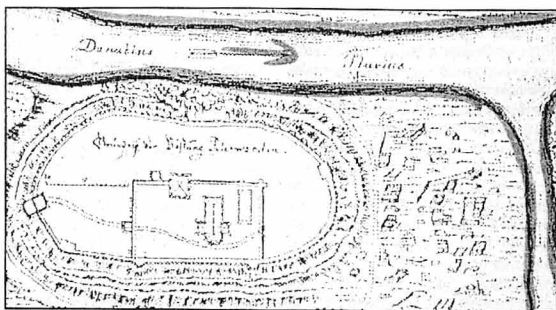
A belvárosi Mária Neve-templom Újvidék központjának csillogó ékköve, melyet neveznek még nagytemplomnak is. Az újvidéki katolikus egyház közeg fennállása óta ez a harmadik templom. Az első 38 évig, a második 149 évig állott. A mai, harmadik templom rendkívül szép és értékes. A római katolikus egyház költségén épült fel 1895-ben Molnár György építész-mérnök tervei alapján, akinek mellszobra megtalálható a templomban (a főbejárat közelében bal felől). A főoltár Szűz Mária képe mellett balról Szent István, jobbról Szent László szobra áll.

Méretei alapján Dél-Bácska legnagyobb temploma: hossza 52,50 m, szélessége 21,70 m, tetőmagassága 22,27 m, tornyommagassága 72 m.

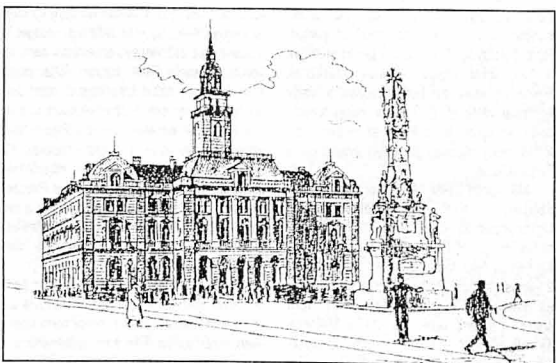
A főbejárat fölött a Kalocsai érsekség címere látható. Tetőzetét a világhírű Zsolnay-kerámiaacserép díszíti. A templom előtti főtéren 1781 és 1947 között Szentháromság-szobor állt. A templombúcsút az újvidékiek Mária napján (szeptember 12.), vagy az ezt követő első vasárnap tartják. 1892. október 4-én az alapkövetételénél a következő iratot helyezték el: *A mindenható Isten dicsőségére, a boldog Szűz Mária tiszteletére mai napon letétele az újvidéki róm. kath. templom alapköve.*

Az újvidéki belvárosi Mária Neve katolikus templom (rajz 1903-ból)

A középkori péterváradai vár központi részén a Szűz Mária-monostortemplom (1688-as térkép)

Az egykori Szentháromság-szobor a városháza és a nagytemplom közötti Főtéren (rajz 1942-ből)

A címoldal Kossuth-képe*

KORHECZ PAPP Zsuzsanna

1903. márciusában a Kossuth-kép megfestésével kapcsolatos tanácsi döntés hozatik, mégpedig három festőművész, Kovácsnai Kovács István, Löschinger Béla gimnáziumi rajztanár és Szirmai Antal által benyújtott ajánlat kerül elbírálásra. A városi tanács Bölts József tanácsnok javaslatára Szirmai Antal (1860–1927) szabadkai születésű festőművészt bízza meg a festmény elkészítésével, aki 2400 korona tiszteletdíj fejében vállalja a feladatot. A művész előzőleg a majdan létesítendő Városi Múzeumnak ajándékozta nagy méretű *Választás a korona és kard között* című történelmi kompozícióját, amely a Nemzeti Szalon kiállításán volt látható, és felajánlotta hathatós segítségét a kultúrintézmény sikereinek előmozdítása érdekében.

Szirmai Antal budapesti műtermében azonnal hozzáfog a kép megfestéséhez. 1904 augusztusában érkezik meg Szabadkára a kész festmény 20 cm szélességű aranyozott díszkeretében.

A képrendelésnek még egy érdekes mozzanata van, mégpedig a festő által dr. Bíró Károly polgármesternek írt levele, melynek elején a következők olvashatók: „...Amint fegyvertől hallottam, a képpel meg voltak elégedve az urak, egyedül nem találták elég magyarosnak, hogy pantalonban festettem... En azért festettem így, mert Kossuth sohasem viselt magyaros nadrágot. Úgynevezett péklába volt, vagy másképp íks lába és nagyon rosszul festett ilyen lábakkal szűk magyar nadrágban. Azért is szinte maga csinált magának egy külön ruházatot, amely ezt a kis testi fogyatékoságot ellakarja.” (Gajdos Tibor: Szabadka képzőművészete, 1995.)

A nagymeretű olajfestmény (264x175 cm) eredetileg az 1908-ban lebontott klasszicista stílusú régi városháza tanácstermébe készült, ahol több jeles uralkodó és férfi arcképével; Than Mór; Mária Terézia

császárnő (1880), Ferenc József császár (Lemmermayer?), Jakober Károly által festett Deák Ferenc (1862) és Széchenyi István (1861), Szirmai A.: II. Rákóczi Ferenc, valamint több kiemelkedő szabadkai polgármester portréjával képviselték a honfői eszmeiséget. Más nagyobb városban is így volt ez. Ugyanezt a feladatot szolgájkák még ma is – szerencsére – az új városháza dísztermének ékességei, a festett üvegablakok, sokkal nagyobb számban és művészeti összhangban. Valószínűleg az előbb felsorolt portréegyüttes is bekerült az új városháza egyik kisebb tanácstermébe, azonban 1918 után biztosan felretették őket. A festmények a Városi Múzeum tulajdonát képezik, és Mária Terézia reprezentatív arcképét kivéve – mely az állandó kiállítás fényét emeli – a képzőművészeti raktárban pompás díszkeretűltől megfosztva őrzik őket.

Szirmai Antal egy magas színvonalú, teljesen hagyományos, igen reprezentatív Kossuth-portrét készített Szabadka város részére. Kossuth Lajos (1802–1894) egy kissé idealizálva, fiatalon, negyvenévesen, erejének teljében jelenik meg. A festő komoly, életrajzilag hiteles, ügyvédi dolgozó-szoba-jellegű környezetet kelt életre ecsetjével, a zöld posztóval letakart esztergált lábú asztalon törvénykönyvek sorakoznak, maga Kossuth is jobb kezét egy törvénykönyvön nyugtatja. Az üres papírlapok és az íróeszközök a jó tollú honfűvő várnak. Az asztal előtt biedermeier szék, a virágos tapétájú háttér féloszlop teszi még előkelőbbé. Kossuth Lajost a portréábrázolásokon megszokott kontrasztos beállításban, félprofilban, bal kezét derékmagasságban, az oldalára fűzött kard markolatán nyugtatva ábrázolja a festő. Arcvonásai megfestéséhez valószínűleg korabeli arcképeket vagy dagerrotípiákat használt fel Szirmai Antal, a legnagyobb hasonlóságot

Barabás Miklós 1847-es rajzával mutatja a mű. Kossuth fekete tükröposztóból készült, zsinórozással díszített, vörös selyemből készült atillát visel, alatta fekete zsinórozott mellénnyel, ingjének széles, fehér gallérja kihajlva, nyakában csokorra kötött fekete selyemnyakkendő.

Kossuth Lajosról a reformkorban és a 1848–49-es szabadságharc idején számos ábrázolás készült, ezek többsége grafika. Természetesen a Bach-korszakban és egészen az 1867-es kiegyezésig szinte egyáltalán nem lehet találkozni hivatalos megjelenítésével, de később sem túl gyakori a róla készült reprezentatív portré vagy grafika. A Deák-párti hivatalos állásfoglalással a kossuthi eszmeiséget, forradalmiságot nehezen lehetett összeegyeztetni. Ez a helyzet csak az 1890-es évek végére változik meg, a millenium, valamint a 48–49-es forradalom múltját megünneplésének időszakában, ami egybeesik a nagy honfi halálának idejével.

Szűkebb pátriánkban két Kossuth mell-szobor ismeretes, a magyaritabéi és az ómoravica, de történetek kísérletek Zentán (1907) is, hogy közadakozásból közteri Kossuth-szobrot emeljenek.

Szirmai Antal, a város szülőtte Budapest, Münchenben és Párizsban tanult, történelmi és vallási jeleneteket, életképeket, portrékat és tájképeket, valamint freskókat készített vidéken és a székelyvárosban egyaránt.

Szabadkai Kossuth-portréja sokkal kiválóbb, mint az 1907-ben készült, azonos méretű II. Rákóczi Ferenc-portré. A reprezentatív igényeknek messzenemően eleget tesz, a hibátlan alak, jellem és környezet-ábrázolása, a harmonikus színhaszínlát és kompozíció méltóvá tenné, hogy az évek óta hiányzó múzeumi galériában képviselje az akadémikus portréábrázolást.

*A fényképet Németh Nimród készítette.

Hátoldali illusztrációkhoz:

E számunkban a szabadkai városháza dísztermében található 14 vitázs közül a három Árpád-házi király képét közöljük: Szent Istvánét, Szent Lászlóét és Könyves Kálmánét.

A fényképeket Hévér Miklós készítette.

A farsang

RAFFAI Judit

A farsangot jól ismerjük. Az elmúlt időszakban sokan és sokszor leírták a hozzá fűződő jellegzetes szokásokat. Újraéledt, átalakított formái egyesek napjainkban is megélik. Ugyanis még ma is a vízkeresztől a negyvennapos böjt kezdetéig tartó időszak a bálák, a nagy lakomák, a kamevalók, azaz a jelmezes felvonulások ideje. Ez az az idő, amikor tetejére fordul a világ. Régen minden és mindenki feje fordult, ma már csak az billen, az fordul a feje tetejére fordított világgal, aki hagyja magát.

A népi gyakorlatban a tényleges farsang néhány napra korlátozódott: farsang vasárnapjára, farsang hétfőjére, húshagyokeddre, hamvazószerdára. Ekkor játszódtak le a farsangi népszokások nagy része. Főként ez az időszak volt a farsangi bálák ideje. Penavín Olga szerint a vajdasági magyarok körében általános vélemény, hogy farsangkor azért kell sokat táncolni, hogy magasra nőjön a kender.¹ A bálák mellett a maszkos alakoskodások, a kamevaló jellegű felvonulások is ekkor kerültek megszervezésre. Az emberek jelmezbe öltöztek, ilyenkor minden előfordulhatott. A nő férfiruhát, a férfi női ruhát húzott, a szegény gazdagnak öltözött, az okos ember bolondnak. Ez az a feje tetejére fordított világ, amikor mindenki szerepet cserél. Minden átrendeződik. A szépség helyett a rúttság, az okosság helyett a bolondság, gazdagság helyett a szegénység, az isteni hatalom helyett az ördögi hatalmak uralkodnak. Emberről állat lesz. Rendből káosz. S mindezt a farsang karnevál jellege formálja ilyenre. Ez az az életérzés, amely a középkori kamevalók és a mai napok jelmezes felvonulásait is éllette.

A vajdasági falvakban sokféle ruhát öltöttek magukra az ötvenes évek farsangjain. A nők férfinek, völegénynek, a férfiak öregasszonynak, menyasszonynak, cigánylátnak, pásztornak, betyárnak, juhásznak, koldusnak, bolondnak, papnak, kántornak öltöztek. Leginkább a férfiak öltöztek jelmezbe. Például Padén álarcot és papsüveget öltöttek magukra. Igyekeztek titkolni

kilétüket, de már tánc közben leleplezték egymást.²

Az álarcosok között feltűnnek az állatalakoskodók is. Különösen kedvelt figura volt a medvé és a ló. Temerinben a falubeliek számár, gölya, majom, farkas jelmezt is magukra öltöttek. Martonoson előfordult kecskefejet formázó maszk is.

Környünk farsangi felvonulásain megtalálhatók a zsánemaszkos jelenetek, a mesterseket bemutató alakok is. Temerinben, Hertelendfalván farsangkor szokás volt orvosnak és betegnek öltözni. Udvarszálláson viszont az állatorvos jelmezét öltötték magukra a falubeliek. A legnépszerűbb zsánertípusok egyike, a cigány, mint a magyar nyelvterület nagy részén, Vajdaságban is a farsang gyakori figurája volt. Megtalálható Bezdánban, Csantavérén, Ludason és Szajánban. Gyakori megjelenésiéhez hozzájárulhatott az is, hogy a cigány alakja környünkön más alakoskodó népszokásokban is előfordult, ugyanis környünkön „cigány maszkasok” vettek részt a disznótorokban is.

A farsang a házasságkötések ideje. A téli ünnepkör végigkíséri a farsangi párválasztásra vonatkozó jósló eljárások. Azokat a lányokat és legényeket, akik farsang végéig pár nélkül maradtak, kicsúfolták. Ludason húshagyokeddén tuskót húztak a partában maradt lányok háza előtt. Egyházaskeren utcai tuskóhúzás nem volt, viszont „kedden este a házalós legények egy öket tettek a báliáram közé, körülállták, a cigány rázendített és a legények körben táncoltak, rugdosták a tuskót.”³ Padén viszont hamvazószerdára esett a tuskóhúzás szokása. „A legények felkeresték a lányos házakat, 2 legény vontatta, a 3. pedig nyomtatta a tuskót, valósággal felszántották a szoba földjét. A tiltakozó, ellenálló leányokat és asszonyokat ráadásul még be is kormozták.”⁴

A farsangi szokásokról sajátos aktusa, az áttemetés, „Horgoson e század elején még a felnőttek is résztvettek a farsangi temetésben. Egy szánkóra subában „halottat” fektettek. A szán elé „rossz lovat vagy vén szamárát” fogtak. A halottat alakított személy minden házánál „fel-támadt”. Bort kért a kulacsába. Egy másik játékos pedig éltel gyűjtött.”⁵ A vajdasági magyar települések nagy részén szokás volt a farsang végén bögletemetést rendezni. Újvári Zoltán

szerint ez a szokás a halottas játék egyik variánsának tekinthető.⁶ A vidékünkre telepített bukovinai székelyek Hertelendfalván az Andrásfalváról magukkal hozott hagyományt tovább élvezték komikus halottasjáték paródiával fejezték be a farsangot. Egy legény a terem közepén lefeküdt. „Tettette magát, hogy meghalt. Mellette állt a pap és a kántor. Körben elhelyezkedtek a sárlatok. A pap bő szoknyát húzott magára s öltözélt úgy alakította, mintha katolikus pap lenne. A kezébe nyírfaesprőt vett, vízbe mártotta s azzal szentelte a halottat.” A temetés alatt elmondott sárlatok szövege bővelkedett obszcur kifejezésekben. A sárlat után az ún. vörnyök tánc következett, majd a halottat a faluban körbevitették.⁷

Hamvazószerda már a tilalmas napok közé tartozik. Ekkor már vége volt a bálaknak, a mulatásoknak. Szajánon ekkor kolompolás, csengőkkel temették a farsangot. A zajos felvonuláson jelmezt öltözve, bekormozott arccal jelentek meg a falubeliek.⁸

Más falvakban hamvazószerdán tréfás hamvazkodás volt szokásban. Egyházaskeren egy legény lepedőbe burkolva, papírból készült püspöksüveggel a fején cipőpasztás dobozban hamut és kormot vitt magával. Egy másik legény papnak öltözött, kukoricaszárból készített keresztet vitt, másik négy pedig a feje fölött bal-dalchin módjára pokrócot feszített ki. Aki engedte a hamvazást, annak csak egy keresztet rajzoltak a homlokára, aki ellenkezett, annak az egész arcát bekenték. A házaknál tojást, kolbászt csempentek el.⁹

Források:

1. Penavín Olga: Népi kalendárium, 1988., Újvidék, 42.
2. Katona Imre: Jeles napok és ünnepi szokások maradványai Észak-Bánátnban, Beszámoló egy felderítő jellegű gyűjtésről, In.: Jung Károly (szerk.), Jügoszláviai magyar fölklör, Ertekezések, monográfiák 3, 1985., Újvidék, 84.
3. i. m. 84.
4. i. m. 84-85.
5. Újvári Zoltán: Farsang, Néprajz egyetemi hallgatóknak 5., 1990., Debrecen, 54.
6. i. m. 56.
7. i. m. 63-66.
8. Katona Imre: i. m. 84.
9. i. m. 84.

BÁCSORSZÁG

Vajdasági honismereti szemle • 2000/1-2 • JANUÁR-FEBRUÁR • Alapította • Dr. Csillag Károly (1862-?), Szabadka, 1904 • Új alapító: Népör Magyar Művelődési Központ, 24000 Szabadka, Žarko Zrenjanin u. 11. • Felelős kiadó: Grafoprodukt Kft. 24000 Szabadka, Tolsztoju u. 9., tel./fax: 024/555-032 • Igazgató: Özvegy Károly • Szerkesztő a szerkesztőbizottság, tagjai: Horváty Lajos, Kunkin Zsuzsanna, Lalló Gábor, Lippai Livia (olvasó-szerkesztő, lektor) Horváth József, Papp Árpád, Ricz Péter, Tolnai Ottó, Szabó József, Vékony László • Fő- és felelős szerkesztő: RICZ Péter • Szerkesztőség és levélcím: Bácsországi, 24000 Szabadka, Lazar Nešić tér 1/VII. 85., tel.: 024/555-333, 282-es mellék, fax: 26-819; ügyfélfogadás mindennap (hétfőtől péntekig) 9-től 11 óráig • Műszaki szerkesztés és számítógépes tördelés: SLOGAN, 24000 Szabadka, Dušan cár u. 4., tel./fax: 024/555-958 • Nyomda: Grafoprodukt, 24000 Szabadka, Tolsztoju u. 9., tel./fax: 024/555-032 • Igazgató: Özvegy Károly

E számunk megjelenését Szabadka önkormányzata támogatja

FARSANG KEDDJÉN - HÚSHAGYÓ KEDDEN - A DÉLVIDÉKEN IS SZOKÁS VOLT, HOGY A LEGÉNYEK ÉS A LÁNYOK KÜLÖNBÖZŐ MASKARÁBA ÖLTÖZTEK, ÁLARCOT TETTEK AZ ARCUKRA, VAGY BEKORMOZTÁK AZT.

FARSANGI TUSKÓHÚZÁS A PÁRTÁBAN MARADT LÁNYOK HÁZA ELŐTT ÉSZAK-BÁCSKÁBAN

